

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur

Diplomová práce

Inovativní metody ve vyučování frazeologie na 2. stupni ZŠ

Vypracovala: Bc. Martina Vedralová
Vedoucí práce: Mgr. Michaela Křivancová, Ph.D.

České Budějovice 2019

Poděkování

Mé poděkování patří Mgr. Michaele Křivancové, Ph.D., za odborné rady a připomínky, za ochotu a především za trpělivost, kterou mi věnovala v průběhu zpracování diplomové práce.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

24. dubna 2019

.....

Obsah

ÚVOD	7
Teoretická část	8
1. Frazeologie.....	8
1.1. Frazeologie a idiomatika a její vývoj	8
1.2. Frazém.....	10
1.3. Vznik a původ frazémů	11
1.4. Členění frazémů dle formy.....	12
1.5. Členění frazémů dle okolností vzniku.....	13
2. Frazémy mezi folklorními žánry	15
2.1. Přísloví	16
2.2. Pořekadlo	16
2.3. Rčení	16
2.4. Pranostika.....	17
2.5. Hádanky	17
2.6. Zařikání	17
3. Český jazyk a jeho pozice v Rámcovém vzdělávacím plánu.....	19
3.1. Klíčové kompetence žáka	19
4. Metody kritického myšlení RWCT a moderní výukové metody	21
4.1. Metody kritického myšlení užití v praktické části diplomové práce.....	22
5. Frazeologie v učebnicích pro 2. stupeň ZŠ	24
5.1. Fraus.....	24
5.2. Alter	25
5.3. Hravá čeština (Taktik).....	26
6. Praktická část:	28
6.1. Přípravný list pro učitele - Babička – Božena Němcová.....	29
6.1.1. Pracovní list č. 1	31
6.1.2. Reflexe pracovního listu č. 1.....	34
6.2. Přípravný pro učitele list - Bajky (přirovnání a přísloví)	35
6.2.1. Pracovní list č: 2.....	36

6.3.	Přípravný list pro učitele - Bajky a přísloví	38
6.3.1.	Pracovní list č. 3	40
6.4.	Přípravný list pro učitele - Zvířecí přirovnání.....	41
6.4.1.	Pracovní list č. 4.....	42
6.5.	Přípravný list pro učitele - Přísloví s básničkou.....	45
6.5.1.	Pracovní list č. 5A	48
6.5.2.	Pracovní list č. 5B	49
6.5.3.	Pracovní list č. 5C	50
6.5.4.	Pracovní list č. 5D	51
6.5.5.	Pracovní list č. 5E	52
6.5.6.	Pracovní list č. 5F.....	53
6.5.8.	Reflexe pracovního listu č. 5 A-F	54
6.6.	Přípravný list pro učitele - Popis a charakteristika člověka (zloděj).....	56
6.6.1.	Pracovní list č. 6.....	57
6.7.	Přípravný list pro učitele - Rčení, přísloví a přirovnání.....	59
6.7.1.	Reflexe pracovního listu č. 7.....	60
6.8.	Přípravný list pro učitele - Pranostiky.....	62
6.8.1.	Pracovní list č. 8.....	64
7.	Další náměty na využití frazémů.....	67
	ZÁVĚR	71
8.	ZDROJE.....	72

Abstrakt

Tato diplomová práce v teoretické části nahlédne na pojem frazém, se kterým dále pracuje a teoreticky pojednává o obsahu frazeologie. Šíře definuje pojem frazeologie a frazém z pohledu několika odborných publikací.

Práce popisuje složky frazeologie a udává názorné příklady. Nahlíží na různá teoretická východiska týkající se české frazeologie, která jsou potřebná jako základ pro praktickou část.

V další části rozkrývá podstatu lidové slovesnosti, vymezuje folklor a složky lidové slovesnosti, jež obohacují český jazyk a jsou součástí výuky na základní škole.

Dále tato práce poukáže na to, jakým způsobem je frazeologie představena v učebnicích základních škol a jakými metodami je přiblížena dětem.

Praktická část navrhuje různé způsoby práce s frazémy a přináší ukázkou několika hodin připravených pro žáky základních škol. Výstupem a přínosem diplomové práce je především obohacení výukových materiálů o pracovní listy a připravené hodiny týkající se frazeologie.

Zkratky – LS = Lidová slovesnost

IF = frazeologie a idiomatika

SČFI = Slovník frazeologie a idiomatiky

Klíčová slova: frazeologie, frazém, základní škola, výuka, inovace

Abstract

The theoretical part of this diploma thesis shows the content of phraseology and the meaning of the word idiom. It widely defines the word phraseology and idiom from the point of view of books and authors specialized on phraseology. This work deals with the constituents of phraseology and gives illustrative examples. It outlines other theoretical opinions connected to the Czech phraseology, needed for the researching part. Next part describes the basis of folk art, folklore and its constituents that make our mother-tongue richer and we can find them as a part of the education at primary schools.

This work will also describe the way phraseology is taught in language books and methods used in these books. In the researching part it shows different methods of work with phrasemes and offers couple of lesson plans. The aim is to bring some new materials and worksheets working with phrasemes usable in lessons.

Key words: phraseology, idiom, primary school, education, innovation

ÚVOD

Frazeologie je nedílnou součástí mezilidské komunikace. Dnešní generace žáků žádá spíše než kvalitní diskuzi komunikaci zprostředkovanou skrz telefony a nejraději se vyjadřuje emotikony či zkratkami. Na nás učitelích zůstává nelehký úkol předat dětem motivaci ke čtení, k dalšímu sebevzdělávání a ke vzájemné komunikaci nejen prostřednictvím telefonů.

Pomocí četby a vzájemné komunikace se žáci učí frazémy užívat živě a ozvláštňovat tím dorozumívání.

Touto diplomovou prací bychom chtěli poukázat na to, že výuka lidové slovesnosti je využitelná mnohostranně v hodinách českého jazyka.

V teoretické části této práce nabídneme pohledy autorů odborných publikací o frazeologii na to, co to je frazém a frazeologie.

Dále se zabýváme především lidovou slovesností, jejíž součástí jsou žánry spadající svými rysy mezi lidové tradiční frazémy vyskytující se v tematických plánech základních škol.

Poté představíme inovativní metody, metody kritického myšlení a model E-U-R, skrze něž budeme sestavovat vyučovací hodiny. Inovativní metody, s nimiž pracujeme v praktické části této práce, jsou zde také vysvětleny.

Praktická část cílí na sestavení inventáře několika vyučovacích hodin pomocí inovativních metod a modelu E-U-R. Tyto inovativní metody budou smysluplně a efektivně zapojeny do vyučování frazémů. Žáci se skrze texty naučí poznávat žánry lidové slovesnosti, které k frazémům patří. Návrhy vyučovacích hodin připravených v praktické části jsou přípravou na hodinu literatury, mluvnice, ale i slohu. Tyto návrhy budeme tvořit v souladu s pravidly RVP, tzn. u každého návrhu hodiny je vždy vypsána časová dotace, metody užití v průběhu, klíčové kompetence rozvíjené u žáků, průřezová témata a cíle hodiny.

Teoretická část

1. Frazeologie

Frazeologie je obecně definována jako samostatná lingvistická disciplína, jež se zabývá studiem a popisem frazému a idiomu. Dříve byla frazeologie vnímána jako součást lexikologie, což pro takto široce obsáhlou vědu bylo svazující. Proto se frazeologie na konci 20. století vyčlenila coby samostatná vědní disciplína (Filipec, Čermák, 1985: s. 166).

Frazeologie a idiomatika stojí na pomezí několika lingvistických, ale i nelingvistických disciplín. Na vzniku jejích jednotek se podílí například morfologie, syntax či fonologie. Jednotky frazeologie mohou být prostředky stylistiky, nalezneme je i v dialektologii a etymologii. S frazeologií souvisí i disciplíny, jež například propojují historické události s jazykem např. **dopadnul jak sedláci u Chlumce** (etnografie), či využívají frazémů v literatuře, umění, např. názvy her **Rub a líc**, **Pěst na oko** Voskovce a Wericha jsou samotnými frazémy. Propojení s psychologií je značné především v pojmové rovině např. **plakat nad rozlitym mlíkem**, **srazit někomu hřebínek** a v mnohých případech slouží k ekonomii vyjádření (Čermák, 2007: s. 13-17).

1.1. Frazeologie a idiomatika a její vývoj

Frazeologie a idiomatika (dále jen IF) patří mezi poměrně mladé jazykové disciplíny. Výzkum těchto disciplín se plně rozvíjel až v druhé polovině 20. století. (Filipec, Čermák, 1985: s. 166) Již dříve nacházíme zmínku o IF, ovšem byly chápány zcela odlišným způsobem, než je tomu dnes. Nejenže existovaly spory o podobě frazému a idiomu, ale i o tom, jakým způsobem se mají třídit.

Pojem přísloví, jež je dnes pouze částí širě chápané (IF) nalezneme již ve starém Egyptě či Řecku. Dílo *Adagia* od Erasma Rotterdamského v 16. století, se stalo vzorem pro nový rozvoj přísloví. U nás mezi významné první sbírky (IF) v tom pravém slova smyslu patří *Česká pořekadla* Františka Ladislava Čelakovského, jež jsou součástí sbírky *Mudrosloví* (1852), poté *Lidová rčení* Jaroslava Zaorálka z roku (1947) a nesmíme zapomenout na *Moudrost starých Čechů* Jana Amose Komenského (1631) (Filipec, Čermák, 1985: s. 166).

V souvislosti s frazeologií se vyskytuje příbuzný pojem, paremiologie, nebo jinak také nauka o příslovích, jež představuje větší část bádání této diplomové práce, neboť větší úsek frazeologie, který je předmětem vyučování na základních školách tvoří právě

nauka o příslovích. Paremiologie je dle Čejky z lingvistického hlediska vyčleňována z oblasti frazeologie a je na ní nahlíženo jako na samostatnou disciplínu (Čejka, 1992: s. 35). Na druhou stranu některé novější názory paremiologii a s ní spojené pojmy jako přísloví, rčení, pořekadla, pranostiky popřípadě citáty, do frazeologie zahrnují (Čermák, 2007: s. 483). My se v tomto případě s názorem Františka Čermáka ztotožňujeme. Dle Františka Čermáka k frazeologii neodmyslitelně ještě patří frazeografie, jakožto aplikovaná jazykovědná disciplína, jež se zabývá deskripcí neboli popisem frazeologických dat (Čermák, 2007: s. 617).

1.2. Frazém

Základní jednotkou frazeologie je frazém. Obecně se považuje za ustálené spojení, alespoň dvou a více slov. Význam frazému nelze vyvodit z dílčích jednotek kombinace. Frazeologické spojení musí mít význam jako celek, např. **chytat lelky**. Další základní rysy frazému, jež můžeme vysledovat v odborných publikacích jako např. *Čeština, řeč a jazyk Marie Čechové, Současná česká mluvnice* Václava Cvrčka, *Slovník synonym a frazeologismů* Josefa Václava Bečky, ale i *Česká lexikologie* Josefa Filipce a Františka Čermáka jsou tedy ustálenost, ekvivalentnost, omezená kolokabilita tzn. „obecně individuální formální a významová spojitelnost prvku s jiným nebo jinými, vytvářená jeho jedním nebo více kolokačními paradigmaty a podmíněná jeho kompatibilitou s nimi“ (Čermák, 2007: s. 29), dalšími rysy frazému jsou obraznost, expresivnost, nerozložitelnost a anomálnost. František Čermák shrnul odborné pojetí frazému takto: „*idiom a frazém je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo)*“ (Čermák, 2007: s. 31).

Ty frazémy, které jsou dokonce omezeny výlučně na tuto kombinaci a s jinými slovy nemohou existovat, jsou tzv. monokabilní např. **být hin, mít pré, trefil ho šlak, slyšel trávu růst**. Tyto frazémy jsou nápadné a napoví uživateli, že jeho význam nelze chápat doslovně. Totožný, ovšem srozumitelněji vyjádřený názor zaujímá Josef Václav Bečka touto obraznou definicí: „*slova se do věty vešla již předem spolu spjatá a po vyřčení věty se nerozcházejí, nýbrž jako významový celek trvají dál. Jsou to frazeologické obraty. Bereme je jako celek, a to jako celek již předem ustálený. Ve frazeologismech jsou slova na sebe významově vázána, a to již předem, nikoli až v aktuálním užití. ... V mnoha případech jedno slovo (tzv. slovo základní podržuje svůj vlastní význam a jen u slov tzv. průvodních se významová samostatnost oslabuje nebo ztrácí V obratech poslouchat na slovo, věnovat pozornost mají slova poslouchat, pozornost svůj normální, běžný význam, jen průvodní slova na slovo, věnovat nemůžeme brát izolovaně*“ (Bečka, 1977: s. 321).

František Čermák nahlíží na pojmy frazém a idiom jako na shodné ekvivalenty (Čermák, 2009: s. 9). Dále však říká, analyzujeme-li útvar, jenž vykazuje znaky kombinatorického výrazu, z hlediska formálního, mluvíme o frazému. Pracujeme-li se sémantickou analýzou tohoto výrazu, jedná se o idiom (Čermák, 2007: s. 33). Cvrček toto tvrzení dokládá příklady, kde u formální stránky nabízí výraz **křížem krážem**, ve kterém nelze zaměnit pořadí a druhý z těchto výrazů se nevyskytuje samostatně. Sémantické aspekty, jimiž se zabývá idiomatika, jsou ukázány např. na výrazu **psí počasí** = tento

výraz se chová jako spojení adjektiva se substantivem, lze ho skloňovat a byl vytvořen na základě metafory. Idiom se dříve také označoval jako nepřeložitelný frazém, avšak od tohoto pojetí se upouští (Cvrček, 2010: s. 75). Oproti pojmu frazém můžeme v některých publikacích nalézt i pojmy frazeologismus (viz Čechová, 2000: s. 66) či frazeologická jednotka. Tyto termíny ovšem František Čermák odmítá a považuje za zastaralé (Čermák, 2007: s. 483).

1.3. Vznik a původ frazémů

Některé frazémy vznikají na základě tzv. uzuální metafory, což je přenesené pojmenování, které se v jazyce ustálilo, například **mít máslo na hlavě, hořká pilulka**.

Dále frazémy vznikají na základě posunu metonymického a synekdochy. Existuje zde nějaká spojitost prostorová, časová, kvalitativní či jiná. Avšak na rozdíl od metafory si metonymie pouze ponechává základní význam, jen ho zasouvá do pozadí. Nejčastějším typem metonymického posunu je synekdocha, která je založena na vztahu části a celku např. **ani noha tudy nešla, celé město o tom mluví**. Mezi frazémy vzniklé tímto způsobem patří, např. **cpe mu to horem dolem, to dá selský rozum** (Hladká, 1995: s. 98). Dle Čermáka (Čermák, 2009: s. 489), však nelze jasně vymezit hranice frazeologie a metaforičnosti. Odmítá některá teoretická pojetí, která považují za frazém pouze kombinace s jakousi obrazností či metaforou. Potom by některé nemetaforické kombinace jako např. **otevřít dokořán, souviset s něčím** apod. nepatřily do frazeologie.

Každá frazeologická jednotka je dle Čermáka v různé míře anomální. Může být nepravidelná formálně, významově i kolokačně. Expresivní složka je založena na anomálním vztahu nebo nápadné odchylce mezi formou (částí formy), nebo významu vůči formě. Samotné použití idiomu v textu bývá expresivní, např. **být kulat'oučký jako melounek** (zvukomalba a deminutivum), **dát si repete** (rytmičnost a písmeno e).

Frazémy z hlediska normy současného spisovného jazyka nelze snadno uchopit. Neexistuje zde speciální označení pro frazémy expresivní, jelikož expresivita je konstantním rysem pro všechny frazémy. Přesto mezi komponenty současných spisovných frazeologismů patří slova zastaralá jako např. **kout pikle**, ale i nářeční **zblo**, jiná nespisovná např. **na fous přesně**, nebo i nespisovné tvary, např. **vem to nešť** apod. Z toho plyne, že přítomnost zastaralého slova není známkou zastaralosti či naopak je-li přítomen nespisovný komponent, neznamená to vyřazení ze spisovného jazyka. Nahlížíme na to jako na ustrnutí frazému v současném jazyce (Machač, 1979: str. 7-17).

F. Čermák mezi frazémy zahrnuje ještě tzv. kvazifrazémy a kvaziidiomy. Jsou to složky tzv. přechodové oblasti např. **kočičí hlava, mrtvý chod, být nesvůj** apod. (Filipec, Čermák, 1985: s. 205)

Frazémy velice dobře známe z běžné každodenní mluvy, aniž bychom je tak nazývali, i když dnes mnohem řidčeji. To ovšem neznamená, že frazeologie je snadná lingvistická disciplína. Frazeologické bádání totiž předpokládá hlubokou znalost problematiky všech jazykových rovin a to lexikální, sémantické a pak také syntaktické a stylistické. Všechny tyto roviny utvářejí podíl na struktuře frazému a jeho typologii

1.4. Členění frazémů dle formy

Frazémy dělíme do několika skupin dle různých hledisek. V odborných publikacích nalezneme hned několik způsobů rozdělení. Například ojedinělé rozdělení dle Františka Čermáka, který ve svém díle Slovník české frazeologie a idiomatiky (dále jen SČFI) rozřídil frazémy podle syntaktického hlediska tedy na přirovnání, výrazy neslovesné, slovesné a nejobsáhlejší větné.

František Čermák ve svém prvním díle SČFI nahlíží na přirovnání jako na „*ustálené a idiomatické pojmenování sloužící k označení a hodnocení (především) podobnostního vztahu mezi jménem (substantivem), určeným v konkrétním kontextu, a předem daným modelem*“ (Čermák, 2009: s. 487). Patří sem příklady jako: **dřít jako kůň, vypadat jako ochechule a mít srdce jako z kamene.**

Výrazy neslovesné, jež nalezneme ve druhém dílu slovníku, jsou definovány takto: „*..., tedy (1) nominální (jmenné), tj. substantivní, adjektivní a zájmené, frazémy adverbialní (v širším smyslu okolnostní, cirkumstativní) a některé číslovkové, (2) frazémy relační, tj. prepozicionální (předložkové) a konjunkční (spojkové), deiktické (zvláště složená ukazovací a odkazovací zájmena) a partikulární (částice)*“ (Čermák, 2009: str. 9). Jako příklad uvádíme **slovo do prance či výplod fantazie.**

Ve třetím svazku slovníku, jenž se zabývá výrazy slovesnými jako například **vzít za to** či **poznat někomu něco na očích**, považuje Čermák za verbální (slovesný) frazém/idiom „*každou aspoň binární kombinaci slovních forem (z nichž jedna je slovesná), která je anomální v tom, že aspoň jeden z jejích obou (více) diskrétních komponentů se v dané funkci a obvykle i významu vyskytuje právě jen v daném frazému (idiomu). Popř. v několika málo dalších, obvykle strukturně svázaných*“ (Čermák, 2009: s. 1219).

Čtvrtý díl SČFI zabývající se výrazy větnými říká, že: „*Propoziční frazém (a idiom) je tedy každá aspoň binární ustálená kombinace slovních tvarů větné povahy, která*

je anomální v tom, že aspoň jeden z jejích diskrétních komponentů se v dané funkci a obvykle i významu vyskytuje jen v daném frazému (idiomu), popř. jen v několika málo dalších, obvykle strukturně svázaných“ (Čermák 2009: s. 1241). Mezi příklady nalezneme tedy pouze frazémy ve formě celé věty, např. **Láska kvete v každém věku**.

Dále zdůrazňuje, že: „Pro oblast výrazů zahrnutých pod propoziční frazémy vytvořila tradice a starší úzus znepokojivou směsici různých označení, která jsou dnes obvykle nejasná, dílčí a málo i sdělují“ (Čermák, 2009: s. 1242). Zahrnuje sem mj. anekdotu, hádanku, okřídlená slova, paremie, hříčku pořekadlo, pranostiku, rčení, říkanku, úsloví a další. Souhrnně tedy nazývá všechny tyto výše uvedené jevy propozičními frazémy.

Pro tuto diplomovou práci je důležité využít Čermákova slovníku jako zdroj frazémů pro vyhledávání a popřípadě i námět na práci s frazémy v hodině, kde žáci vyhledávají různá spojení dle tématu.

Podobné členění nalezneme u Václava Cvrčka v *Mluvnici současné češtiny*. Dle Cvrčka a kolektivu autorů jsou dnes považovány za frazém i kombinace ve třídě morfémů, např. **nalézt** neznamená hodně lézt či lézt nahoru, třídě slov, např. **dubová hlava** – není ze dřeva, je pouze nechápavá a kombinace synsémantik, např. **pro nic za nic**.

1.5. Členění frazémů dle okolností vzniku

Josef Václav Bečka dělí frazémy dle významu. Nalézáme tři základní skupiny frazémů, které jsou následně definovány ještě z hlediska formálního.

- Frazeologické obraty intenzifikační neboli zesilující
- Frazeologické obraty verbalizační neboli slovesné
- Frazeologické obraty konkretizační neboli rčení

Frazeologickými obraty zesilujícími se rozumí výrazy, jejichž význam označuje intenzitu či míru významu, např. **spal, jako když ho do vody hodí**. Využívá se to hlavně v mluveném jazyce lidové řeči, kde prosté konstatování míry nestačí a vyjadřování míry se tady spojuje s expresivitou, působí nadneseně a stává se stereotypním. Pokud se objeví tyto frazémy v odborném či publicistickém projevu, jedná se, s největší pravděpodobností, o charakteristiku mluvené řeči.

Frazeologické obraty zesilující dle Bečky mají formu:

- a) slovního přirovnání, např. **krade jak straka**
- b) větného přirovnání, např. **rána bolí jako čert**

- c) intenzifikace přídavným jménem, příslovcem, např. **mravenčí pile**
- d) intenzifikace podstatným jménem, např. **tma jako v pytli**
- e) intenzifikace větou účinkovou, např. **lže, až se mu od úst práší**

V rámci intenzifikačního frazému vydělujeme slovo intenzifikované, např. **dře se** a slovo intenzifikující, např. **jako mezek**. V některých případech slovo intenzifikované zůstává nevyřčeno, chápeme ho z kontextu, např. **sedí tiše jako pěna – sedí jako pěna**.

Frazeologické obraty slovesné neboli verbalizační mají formu ustáleného spojení podstatného jména a slovesa. V tomto spojení sloveso uvádí podstatné jméno do dějového stavu. Mezi některé nejčastější dějové vztahy, kterými se slovesné frazeologismy vyjadřují, patří například:

- „a) *Vyjádření abstraktního majetnictví: mít strach, mít přání, mít dojem...*
- b) *Vyjádření abstraktního stavu: být v rozpacích, být v tísní, být toho názoru...*
- c) *Vyjádření: dostat se do stavu označeného substantivem: nabýt jistoty, získat důvěru, dospět k závěru“* apod. (Bečka, 1977: s. 333).

Verbalizační frazeologismy nalezneme hojně v odborných projevech společenskovedních a publicistických.

Některé verbalizačních frazeologismy se ustálily pouze v jedné vazbě a do jiných nevstupují, např. **vyvodit důsledky, odvodit pravidlo**.

Poslední skupinou, již Bečka zahrnuje mezi frazémy, jsou rčení. „*Jsou to frazeologické obraty, které jako celek označují skutečnost složeným pojmenováním nepřímým (metaforickým, metonymickým, synekdochickým)*“ (Bečka, 1977: s. 369)

Bečka člení rčení dle formy na rčení slovesná, např. **mlátit prázdnou slámu**, rčení substantivní a adverbiální, vzácně adjektivní, např. **bludný kruh – kámen úrazu – novinářská kachna** a ustálená přirovnání, např. **Všechno šlo jako po drátku**. Tato rčení nachází ve třech vrstvách jazyka a to mezi rčeními běžnými, lidovými a knižními. Posledním útvarem, jenž Bečka považuje za rčení, je úsloví. Je to takový frazeologický obrat, který sám nevstupuje do věty, ale pouze ji doplňuje, např. **Už se stalo, pozdě bycha honit**.

Autoři odborných publikací zabývající se problematikou idiomatiky a frazeologie jsou nejednotní v názoru na to, co je a není frazém, a jak by případně frazémy měly být děleny. Jediné co je spojuje, jsou základní znaky frazému popsány výše a s tím se ztotožňujeme. Dělení frazémů, které využijeme v praktické části, nalezneme v další kapitole.

2. Frazémy mezi folklorními žánry

Frazémy, které se nejčastěji objevují v osnovách učiva základních škol, jsou takové, které spadají mezi žánry lidové slovesnosti. Proto se nadále budeme zabývat spíše tímto rozdělením, které poté uplatníme v praktické části práce.

Pojmem lidová slovesnost chápeme nejstarší slovesné projevy, které se objevují už v pravěku. Lidé si dříve vysvětlovali svou existenci a existenci světa za pomoci mýtů, což představovalo soustavu názorů a představ. Tyto představy člověka směřovaly k fantastickým interpretacím každého přírodního úkazu. Tyto úkazy postupem času nabyly nejen podoby bytosti/ boha, jenž dle jejich představ vládne přírodě a lidem, ale zároveň získaly formu slovesně uměleckého zpodobnění, jež tyto úkazy doprovázelo. Slovesně umělecké zpodobnění mýtů postupně ztrácelo magický podtext a stávalo se lidovou slovesností a tím pádem i součástí lidového národního umění tzv. folkloru (Toman, 1992: s. 15).

Bohuslav Beneš vymezuje folklor coby „*soubor historicky vzniklých slovesných, hudebních, vokálních, tanečních a divadelních projevů, žánrů a komunikačních procesů, které tvoří dlouhodobě přetrvávající otevřenou strukturu stereotypů v rámci daného typu lidové tradiční kultury, v níž vznikly*“ (Beneš, 1990: s. 7).

Pod pojem lidová slovesnost zahrnujeme poezii, prózu, lyriku, epiku i drama. Mezi lyrické žánry lidové slovesnosti patří lidová píseň, pololidová a zlidovělá píseň. Vlastní žánrovou skupinu tvoří dětský slovesný folklor, jenž je spjat s potřebami morálního kodexu společnosti. Dospělí ho užívali k formování a výchově dětí. Patří sem říkadla, rozpočítadla, škádlivky, ukolébavky, hádanky, zaříkadla, koledy, přísloví, pořekadla, dále pak prozaické útvary: pohádky, pověsti, báje a bajky.

Přísloví, pranostiky, pořekadla a hádanky tvoří samostatnou skupinu krátkých veršovaných útvarů, jež se objevují v souvislosti s rodinnými obřady, zvyklostmi, různými obyčejí a životními situacemi. Často slouží k vyjádření názoru obrazně žertovnou nebo obrazně poučnou formou. Veršovaná podoba těchto drobných folklorních žánrů napomáhá k jejich zapamatování (Toman, 1992: s. 17).

Z hlediska jazykového řadíme tyto žánry mezi frazémy, za pomoci rysů jako jsou ustálenost, obraznost, expresivnost celistvého pojmenování a toho, že jsou tvořeny z více slov.

2.1. Přísloví

Moudré slovo neleží v truhlici, ale chodí po ulici. Tento citát neboli přísloví o přísloví ve své jednoduchosti a krátkosti vystihuje povahu přísloví. Někdy je přísloví mudroslovím nazýváno a stejný název nese i obdivuhodné dílo Františka Ladislava Čelakovského Mudrosloví národu slovanského ve příslovích.

Stejný názor na tento název zaujímá i František Čermák, jenž dokládá zmínkou v publikaci Základní slovník českých přísloví s podtitulem výklad a užití (Čermák, 2013: s. 5). Podtitulem zdůrazňuje absenci slovníků přísloví s výkladem a užitím a i tento problém bude jedním z našich cílů v praktické části této práce.

Přísloví reprezentuje soustavu lidových mravních kritérií a názorů na dobro a zlo a při tom popisuje, jak se chovat v určitých situacích (Toman, 1992: s. 15).

Ve většině případů nalezneme formu obrazného komentáře, jež vyjadřuje hodnocení (**Komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí.**), normy jednání (**Z malé jiskry velký oheň bývá.**), a závěry (**Kdo lže, ten krade.**).

Nemůžeme opomenout ani na existenci tzv. gnomických přísloví, s jednoznačným obecným významem hodnocení, např. **pomalů, ale jistě** (Beneš, 1990: s. 238).

Přísloví nejčastěji obsahuje dvě složky, z nichž první vyjadřuje konstatování a druhá část vyvozuje mravní poučení (**Když dva dělají totéž, není to totéž. Kdo se bojí, nesmí do lesa.**). Z hlediska významu existují i přísloví protikladná (**Přeskoč, přelez, nepodlez**) (Čechová, 2000: s. 67).

Postupem času a při nadměrném užívání přísloví dochází k jeho obměně. Bohuslav Beneš tuto změnu nazývá karikováním, Marie Čechová aktualizací. Oba dva pojmy postihují fakt, že ve většině případů jde o obměnu druhé poloviny přísloví (**Mluví stříbro, mlčeti nedostatečná., Kdo jinému jámu kopá, je nádeník.**).

2.2. Pořekadlo

Pořekadla představují výroky větné formy shrnující zkušenost lidí, z nichž některé jsou hodnotící, např. **Uřezat si pod sebou větev**, a jiné protikladného rázu, např. **Ráno moudřejší večera** (Čechová, 2000: s. 66). Toto hodnocení nabývá subjektivního rázu bez zobecnění. Nalezneme mezi nimi zvláštní formu wellerismů, jež jsou pořekadla komicky konstatující situaci, např. **Čím dál, tím hůř“ řekl dědek, když padal ze schodů** (Beneš, 1990: s. 238-239).

2.3. Rčení

Jaroslav Zaorálek rčení definuje jako obrazné spojení slov, schopné časování, ovšem ve svém slovníku lidových rčení za každé takové rčení považuje i pořekadlo či úsloví (Zaorálek, 1996: s. 8). Jaroslav Toman rčení chápe coby pořekadlo neboli obrazné spojení slov, jež je lexikalizováno a ztratilo svůj přenesený význam, např. **má za ušima, pálí mu to**.

2.4. Pranostika

Pranostiky odráží lidské zkušenosti nabyté dlouhodobým stykem s přírodou a závislostní vztah na ní spjatý s celoroční prací na poli. Pro svou monotematicnost je snadno rozlišitelná.

I přesto lze pranostiky dle témat dělit na tři druhy: prognóza neboli předpověď, konstatující vzájemné souvislosti jevů přírody a budoucí úrody (**Když se v máji blýská, sedlák si výská**), dále odraz chování ptactva a zvířat vzhledem k přírodním jevům (**Lidé se radují létu a včely květu.**) a poté spojování přírodních jevů přímo s bytostmi/světci (**Svatý Matěj ledy láme, nemá-li je, nadělá je**).

Formálně se skládají ze dvou vět, které většinou určuje vztah podmíněnosti (**Spadne-li v říjnu listí, bude mokrá zima**) (Beneš, 1990: s. 238).

2.5. Hádanky

Jednoduchá skladba skládající se ze dvou složek, a to z výkladu jevu vyjádřeným otázkou a doplnění jevu vyjádřené odpovědí, např. **Nejí to, nepije to, ve dne v noci pracuje to** (Hodiny). Hádanky mívaly poučný význam, ten sloužil při zábavné výchově mládeže, obrazném vyjádření nějakého jevu či zábavném procvičení představivosti.

2.6. Zařikání

Bohuslav Beneš je řadí k obřadnímu folkloru a popisuje je coby „*nejstarší slovesné projevy související s lidovou vírou a magií*“. Vyznačují se texty magického rázu, doprovázené pohyby a úkony. Veškerá zařikání mají nějaký cíl působení, např. na uhrančivost, na uřknutí, na bradavice apod. (Beneš, 1990: s. 239-240).

Hádanky a zařikání jsou zde pouze zmíněny, ovšem dle Bohuslava Beneše do lidové slovesnosti neodmyslitelně spolu s lidovými nápisy a dopisy patří. Výše uvedené příklady považuje Marie Čechová za tzv. tradiční neboli lidové frazémy.

Z hlediska historie frazeologie se mluví o tzv. úpadku. Jedná se ovšem o ústup tradiční frazeologie, která je spojena s dobovými skutečnostmi, jež dnes již neexistují, nebo archaické jazykové jevy.

Na druhé straně úpadku však dochází k tvorbě. Nové frazémy tzv. neologismy, ale i obměny existujících frazémů (aktualizace, změny sémantické a syntaktické) doplňují slovní zásobu. Vedle lidové/tradiční frazeologie existuje frazeologie kulturní, např. **Achillova pata, kostky jsou vrženy**. Chápeme ji jako součást kulturní historie, dědictví národa, jeho kulturního života. Patří sem frazeologie antická, křesťanská i pozdější. Hranice mezi těmito dvěma frazeologiemi je tenká. Tradiční frazeologie se užívá v běžné komunikaci, ale i ve všech sférách, dokonce i v odborných i administrativních (Čechová, 2012: s. 128-129).

3. Český jazyk a jeho pozice v Rámcovém vzdělávacím plánu

Vzdělávací obor Český jazyk je součástí oboru jazyk a jazyková komunikace, kde zaujímá zásadní pozici ve výchově a vzdělávání. Neboť prostřednictvím jazykové výuky se rozvíjí komunikační kompetence, které vybavují žáka znalostmi a dovednostmi jako např. v komunikační a slohové výchově správně vnímat různá jazyková sdělení a porozumět jim, vhodně se vyjadřovat a umět prosazovat výsledky svého poznávání.

V jazykové výchově žáci nabydou vědomostí týkajících se pravopisu vedoucích ke správnému osvojování spisovné mateřštiny. Žáci jsou v jazykové výchově vedeni k logickému a přesnému uvažování, jež je základem pro jasné a přehledné vyjadřování. Rozvíjí se dovednosti komparace a třídění jevů za pomoci různých hledisek.

Literární výchova učí žáky poznávat prostřednictvím četby kvalitních autorů. Žáci si osvojí znalosti základních literárních žánrů, jejich specifických znaků a uměleckých záměrů autora. Dokáží formulovat názory nebo rozlišit fikci od skutečnosti. Nabývají základních čtenářských návyků, pomocí nichž jsou schopni recepce, interpretace a produkce textu. Pomocí poznatků získaných prostřednictvím četby a prožitků s četbou spojených, mohou být pozitivně ovlivňovány žákovy postoje, životní hodnotová orientace i duchovní život.

Tyto dovednosti jedinec uplatní nejen v předmětu Český jazyk a literatura, ale potřebuje je pro úspěšné osvojení poznatků i v dalších oblastech svého vzdělávání. Prostřednictvím výuky českého jazyka, skrz mluvenou i písemnou podobu, se žáci učí pochopení společensko-kulturního vývoje lidské společnosti. (RVP, Z 2017)

3.1. Klíčové kompetence žáka

Trendem dnešního školství je rozvíjet klíčové kompetence, neboli výuku jednotlivých dovedností propojovat v jeden celek (například učit žáky pravopis za pomoci jeho využití ve slohu a ve svých poznámkách v jiných předmětech apod.)

„Mít kompetenci znamená, že člověk (žák) je vybaven celým složitým souborem vědomostí, dovedností a postojů, ve kterém je vše propojeno tak výhodně, že díky tomu člověk může úspěšně zvládnout úkoly a situace, do kterých se dostává ve studiu, v práci, v osobním životě. Mít určitou kompetenci znamená, že se dokážeme v určité přirozené situaci přiměřeně orientovat, provádět vhodné činnosti, zaujmout přínosný postoj“ (Bělecký, 2007: s. 7).

Mezi jednotlivé klíčové kompetence patří:

- Kompetence k učení
- Kompetence k řešení problémů

- Kompetence komunikativní
- Kompetence sociální a personální
- Kompetence občanské
- Kompetence pracovní

Jednotlivé klíčové kompetence rozvíjené pomocí hodin v praktické části jsou vždy u každé hodiny uvedené spolu s cíli hodiny a průřezovými tématy.

Frazémy jsou potom zakotveny v očekávaných výstupech jazykové výchovy: „*ČJL-9-2-02 rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémech*“ (RVP Z, 2017: s. 23).

4. Metody kritického myšlení RWCT a moderní výukové metody

„Efektivita vyučovacího procesu závisí na správném vytyčení cílů i obsahu, dále pak i na způsobech, jak těchto cílů dosáhnout, tj. na vhodné volbě metody výuky, organizační formy a materiálních prostředků, které má učitel k dispozici“ (Vališová, 2011: str. 191).

Učitel je dnes chápán jako nezastupitelný v roli vychovatele a zprostředkovatele vzdělávání, jenž má několikero profesních kompetencí. Ty jsou v souladu s funkcí školy a cíli vzdělávání flexibilní. Mezi ty zásadní patří osobnostní, oborové a pedagogicko-psychologické. Učitel by měl vědomě o své činnosti přemýšlet a dle potřeb ji modifikovat a rozvíjet.

Program RWCT byl vytvořen v USA a je určen pro demokraticky smýšlející země. V ČR se objevil na přelomu 1997/1998. V současnosti do tohoto programu významně zasahuje o.s. Kritické myšlení, které přináší a zakomponovává kontext české školy.

Autoři RWCT metod cílí především na rozvíjení demokratického smýšlení za pomoci zlepšení vzdělávání a výuky, prostřednictvím zkvalitnění odborných dovedností učitelů. Výsledkem jejich působení vzniknou kriticky myslící a odpovědní lidé, kteří budou schopni celoživotního vzdělávání.

Tomková v publikaci věnované RWCT za jeden z cílů považuje potřebu vychovávat zodpovědné občany. Tito občané by měli umět řešit problémy, diskutovat o nich, vytvářet své názory a postoje a rozumně volit mezi dvěma protichůdnými myšlenkami. Ze sociálního hlediska je to schopnost spolupráce, respektu k odlišnostem a uvědomění si, jak nás mohou ovlivnit prožité zkušenosti (Tomková, 2007: s. 7-11).

Současný svět je informacemi přímo přesycen, a tudíž nelze ve škole naučit vše. Žáci současných škol by měli být připravováni na celoživotní vzdělávání, které je dnes upřednostňováno před encyklopedismem a množstvím naučených faktů. Metody RWCT se řídí důležitým modelem E-U-R. Skrze něj žáci osvojují určité jádro poznatků o mnoha tématech, jež je pouze prostředkem k pochopení nových informací. Vyžaduje ovšem zapojení zvědavosti, objevování a řešení skutečných problémů.

Model E-U-R je koncepcí třech fází hodiny.

Fáze evokační je první fází sloužící k aktivizaci žáka, jeho kognitivního myšlení a k vnitřnímu zájmu učit se. Při této fázi dochází k vybavování si věcí, které si k danému

tématu žáci pamatují. Většinou mají informací dost, pouze potřebují ty dílčí kousky zapojit do souvislostí.

Fáze uvědomění si významu informací žáka aktivizuje při práci s informacemi novými, podporuje jeho zájem a pomáhá mu sledovat vlastní učení. V této fázi žáci informace třídí, uspořádávají, strukturují, snaží se jim porozumět a přitom hledají vztahy s informacemi, které už znají. Učitel zde nejméně zasahuje.

Fáze reflexe je třetí částí. Probíhá zde výměna názorů, uvědomění si procesů, které k novému porozumění vedly. Žáci zde propojují nové informace s věcmi, které již měli zažité, které aktivovali ve fázi evokační. V této části si žáci také odpovídají na otázky, které vyvstaly v průběhu. Reflexe zahrnuje též sebereflexi, v níž si žák rekapituluje jakými způsoby, cestami k učení se nových poznatků došel.

Učitelova role v tomto učebním modelu je důležitá. Dnes již nespočívá v encyklopedickém předávání hotových faktů, ale ve vytváření podnětného prostředí, ve kterém aktivizuje žákovo myšlení, podněcuje k diskuzi, pomáhá jim formulovat otázky, povzbuzuje je k vytváření a vyjádření vlastního názoru (Tomková, 2007: s. 11).

4.1. Metody kritického myšlení užití v praktické části diplomové práce

- Brainstorming – slouží ke sběru nápadů a výměně myšlenek, vzájemné inspiraci, při které se nesmí kritizovat, podporují se všechny nápady, cílem je získat co nejvíce myšlenek, každý nápad se prověřuje, zda by nešel použít
- Volné psaní – známé jako Freinetova výuková metoda, slouží k psaní myšlenek a asociací spojených se zadaným tématem po dobu několika minut. Od brainstormingu se odlišuje tím, že se píše celé věty či souvětí. Po předem určenou dobu by se pero nemělo zastavit. Žák se k napsanému nevrací a neopravuje dosud napsané. Učitel pravopisné chyby neopravuje. Po napsání následuje volná forma sdílení.
- Klíčová slova – metoda vyhledávání či vytváření klíčových slov je užitečná pro podporu žáka rozumět textu a dokázat najít to důležité v něm.
- Myšlenková mapa – jinak také mentální či pojmová mapa. Myšlenková mapa pracuje s asociacemi či pojmy. Zjišťuje, jaké znalosti žák o daném tématu má. Doprostřed se vždy napíše téma a poté se připojují slova a vztahy, které žáka napadnou, nehledě přitom na předmětové meze.
- Práce s textem – řízené čtení, otázky k textu

- Pětílístek – je brainwritingová metoda, jež se dá využít pro evokaci, ale i pro shrnutí tématu. Objektem popisu je obvykle jedna základní myšlenka, ke které se píšou pojmy, které nejlépe vyjadřují charakteristiky tohoto objektu. Pětílístek má pět částí. První část je téma samotné, druhá část tvoří dvě přídavná jména, která vypovídají jaký, jaká nebo jaké to téma je, dále tři slovesa popisující co téma dělá, činí, následuje věta o čtyřech slovech a poslední je synonymum k hlavnímu tématu.
- Diamant – je metoda totožná s pětílístkem, jen je rozsáhlejší. Diamant má někdy v sobě pětílístky dva a může být jednopólový, který se týká jednoho tématu, či diamant pracující se dvěma póly a to potom synonymní či autonomní.
- Vennovy diagramy – grafický záznam tvořený průnikem dvou nebo tří kružnic, do kterých se vypisují pojmy. Do průniku dvou kružnic se vypisují rysy společné a jedinečné, individuální rysy se vypisují do oblasti mimo společnou část.
- Analýza věcných rysů – tato metoda slouží jak pro aktivizaci a rozvíjení znalostí daného tématu, tak i jako souhrn poznatků žáků. Učitel připraví tabulku a žák poté srovnává rysy jevů nových s rysy jemu méně známými.
- Skupinová práce klasická – je činnost, mezi jejíž výhody patří: posilování rovné komunikace mezi žáky, pravidel komunikace, a po vhodném hodnocení posilování vztahů ve třídě. Při této činnosti žáci pracují ve trojicích a větším počtu.
- Sněhová koule – jinak také snowballing, rozvíjí především komunikační a sociální dovednosti. Při této aktivitě žáci spojí své síly nejdříve ve dvojici a poté se mohou dvě dvojice spojit dohromady a vznikne čtveřice, dále se může nabalovat – osm žáků, polovina třídy apod. Cíle této metody je nacházení správného řešení a porovnávání s ostatními.
- Práce s prameny

Veškeré popisy metod byly užity z Moderní didaktiky Roberta Čapka (Čapek, 2015: s. 40, 230, 266, 304, 310, 333)

5. Frazeologie v učebnicích pro 2. stupeň ZŠ

Cílem této kapitoly bude zmapování několika titulů učebnic a čítanek českého jazyka na druhém stupni základních škol. Objektem zkoumání v učebnicích bude, jakým způsobem je představována výuka frazeologie a jak je s frazémy dále nakládáno. Zda se žáci při hodinách českého jazyka mohou s frazémy běžně setkat i mimo období, kdy je frazeologie vyučována. Zda se využívá ve slohu či v literatuře.

Pro tento průzkum jsme si zvolili záměrně učebnice nakladatelství Alter, Fraus a Taktik. Učebnice Alter, jež jsme měli tu možnost poznat z vlastního pohledu coby žákyně, dlouho se těšila oblibě podobně jako je tomu dnes s učebnicí největšího našeho nakladatelství v tomto oboru Fraus. Nakladatelství Taktik patří mezi mladé učebnice, jež se stávají populárními nejen prostřednictvím názvu „Hravá“, ale i kvůli svému zpracování.

5.1. Fraus

Nakladatelství Fraus bylo založeno původně pod názvem Premier a v roce 1991 vydalo svou první učebnici. V roce 2003 vydalo nakladatelství své první systémové učebnice mimo jiné i českého jazyka. Nabízí celou škálu učebnic, interaktivní výuku a učebnice, výukové kurzy pro žáky i učitele, konference a další.

V učebnici nakladatelství Fraus jsme našli kreativní zpracování, nabízející žákům cvičení, kde je spojováno několik jevů najednou. Žáci pracují s významem frazémů, učí se vyhledávat ve slovníku, používají frazémy a skrze ně se učí pravopis.

Učebnice tohoto nakladatelství se věnují frazémům alespoň minimálně v každém ročníku druhého stupně. Soustavněji poté v učebnici určené pro sedmý ročník. V učebnici pro šestý ročník jsme frazémy našli v kapitolách Tvarosloví, Skladba a Komunikace a sloh.

Pro ilustraci uvádíme příklad z kapitoly Skladba. Cvičení na 1) doplnění vhodných přívlastků, 2) hledání předmětu, či 3) určování interpunkce v souvětích efektivně pracuje s rozmanitou škálou větných staveb jednotlivých frazémů, např.

- 1) Lež má _____ nohy, daleko neujde. Hlad je _____ kuchař.
- 2) Uhodit hřebík na hlavičku. Prásknout do bot.
- 3) Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek.

Učebnice určená sedmým ročníkům se nauce o významu slov věnuje podrobněji a s tím i souvisí větší prostor pro frazeologii. Hned v úvodu učebnice je tomu věnováno

pět stran. Žáci se nejprve učí rozlišovat sousloví a volné spojení slov vyhledáváním v textu, vybíráním z nabídky a doplňováním do textu.

Další, náročnější část obsahuje rozdělení na rčení, přísloví a pořekadla, jejich vysvětlení a následné procvičení. Nalezneme zde podobné typy cvičení jako v učebnici pro šestý ročník, jsou to cvičení na vysvětlení významu, ale i pouhé procvičení pravopisu.

Kapitola Skladba nabízí další možnost práce s frazémy a to v určování vedlejších vět. Žáci nejprve doplní první část souvětí dle sebe a poté určí druh vedlejší věty, např. _____, **že hrál všemi barvami.** _____, **kde lišky dávají dobrou noc.**

V kapitole Komunikace a sloh nalezneme zapojení frazémů v rámci charakteristiky člověka, kde jednotlivá rčení určují povahovou vlastnost, žáci je mají doplnit a některá užít v popisu, např. **Je kam vítr, tam plášť. Má zlaté srdce. Dělat z komára velblouda.**

V učebnici pro osmý ročník a v učebnici pro devátý ročník výskyt frazémů má spíše sestupnou tendenci, přesto se ještě nějaké cvičení objeví.

V rámci části Komunikace a sloh zde nejsou žádné inovace, co se týče charakteristiky člověka. Jsou použity tytéž typy cvičení, které jsme našli v učebnici pro sedmý ročník. Některá přísloví a jejich vysvětlení slouží navíc k představení úvahy. Můžeme zde také rozmotat nějaká popletená přísloví.

Poslední ročník devátý se k frazémům dostane pouze okrajově. V části Komunikace a sloh týkající se učiva o fejetonu, nalezneme ukázkou Karla Čapka z knihy *Pozdravy*, která je prosycena LS a nazývá se prozaicky Prísloví (všechny příklady dostupné v učebnicích pro 6., 7., 8. a 9. ročník nakladatelství Fraus).

5.2. Alter

Nakladatelství Alter přišlo na trh v roce 1990. Nabízí ucelené řady učebnic pro první i druhý stupeň základních škol. Učebnice Alter byla dříve na školách podobně oblíbená, tak jako je dnes učebnice Fraus.

Souvislejší pojednání o frazeologii nacházíme v učebnici pro sedmý ročník, téměř na konci knihy v kapitole Nauka o významu slov, kde můžeme nalézt definici rčení jako ustáleného obrazného spojení slov. Dále se dovídáme o přísloví a o sousloví. Úkoly se zabývají především procvičením, jsou víceméně tvořeny jedním způsobem a to vysvětlením, co znamená, např. **je to pro mě španělská vesnice.** Nenajdeme zde však žádné kreativnější metody, jak s obraznými pojmenováními pracovat. V rámci slohové výchovy jsme nenalezli jedinou zmínku o obrazných pojmenováních. Užití v literatuře je

minimální. S pojmem frazém se zde nepracuje vůbec, místo toho jsme našli použití obrazného vyjádření či přeneseného významu jakožto pojmy frazému v tomto smyslu nejbližší.

5.3. Hravá čeština (Taktik)

Toto vydavatelství bylo založeno v roce 2007 na Slovensku a postupně se rozšířilo do České republiky, Polska a Maďarska. Vydává úspěšně moderní učebnice a pracovní sešity týkající se široké škály učebních předmětů. Učebnice češtiny pro druhý stupeň jsou tvořeny kolektivy českých specialistů, akademiků a zkušených renomovaných pedagogů z praxe.

Tyto učebnice lákají barevným a přehledným zpracováním. Obsahují obrázky pro ilustraci některých cvičení. Ke každé kapitole je zde dole v rohu odkaz na učebnice nakladatelství Fraus a SPN a příslušné strany obsahující totéž učivo.

V pracovním sešitu pro šestý ročník se frazémy objeví v kapitole tvarosloví jako cvičení se správným přiřazením zvířete do slovního spojení, např. **Darovanému __ na zuby nekoukej**, ovšem chybí zde vysvětlení významu či instrukce k vysvětlení významu. Hned další cvičení nabízí rozházené části přísloví, která se mají spojit, ale opět zde nenacházíme návod na vysvětlení významu přísloví. Věříme, že každý pedagog, který se setká s tímto cvičením, vysvětlení významu zařadí do výuky.

Kapitola skladba, ve které nalezneme cvičení na přísloví za pomoci doplnění vhodného podmětu např. _____ **chvilku tahá pilku**. Důležité v této kapitole a cvičení je přitom správné určení podmětu. Tato kapitola obsahuje také cvičení na určení věty hlavní za pomoci přísloví, kde už připojují i vysvětlení, jenž žáci nemusí vymýšlet, ale pouze spojí, např. **Dvakrát měř jednou řež., Vše si pořádně promysli, než něco uděláš.**

V části nazvané Komunikace a sloh frazémy využívá tradičně přirovnání k popisu a charakteristice, kdy žák má rozdělit přirovnání vhodná k popisu vzhledu a přirovnání vhodná k popisu chování, např. **děvče jako lusk, jako utržený ze řetězu.**

Tamtéž nacházíme cvičení na přirovnání, která žáci mají vyjádřit jedním příslovcem, např. **Dopadli jako sedláci u Chlumce.** (Příklady byly použity z učebnice Hravá čeština - 2. vydání)

Pracovní sešit pro sedmý ročník se zabývá stejně jako učebnice nakladatelství Fraus frazeologií intenzivněji, neboť v sedmém ročníku se žáci o frazeologii učí. Žáci by dle učebnice měli umět rozlišit volné spojení slov od sousloví, což je základ pro rozpoznání frazému. Dále pracují s jednotlivými frazémy a učí se je rozpoznávat dle typických znaků, jako např. Prísloví jest frazém obsahující mravní ponaučení.

Pořekadlo je ustálené spojení nesoucí životní zkušenost. Rčení je ustálené spojení slov (frazém). (Taktik PS 2011:, s.) Dále se zde pracuje s rčením a jeho významem. Cvičení nabízejí označit ta přísloví, která znějí správně a ostatní doplnit o druhou polovinu.

V části Komunikace a sloh se operuje s ustálenými přirovnáními pomocí obrázků. Pracovní sešit pro osmý ročník obsahuje poučky o sousloví, jež na jedné straně nazývá ustáleným spojením slov, která nelze rozdělit, aniž by ztratila původní význam jako například kyselina sírová a na druhé straně toto sousloví znamená slovní spojení slov s významem jediného slova, například postavení mimo hru či jablko sváru.

V kapitole Tvarosloví nalezneme určování slovních druhů v citátech. Dále v několika cvičeních nacházíme individuálně vždy jednu pranostiku, jedno přísloví jako prostředek k učivu jiného jevu.

Samotné procvičení významu frazémů nacházíme v kapitole Charakteristika, ve které se využívají ustálená přirovnání a rčení k popisu vzhledu a chování. Je zde využít námět hledání zloděje stejně jako v praktické části této práce. Další cvičení je založeno na hledání správných polovin přísloví a následného psaní příběhu dle výběru přísloví jako námětu.

Musíme konstatovat, že učebnice novodobé a aktuálně nejhojněji užívané s frazémy pracují. Využívají je jak k procvičení tvarosloví, skladby, tak ale i ve slohu.

6. Praktická část:

Žáci se nejspíše naučí a zapamatují si věci pomocí prožitku. Prožitek bude provázet zpracování praktické části práce. Zvolili jsme takové varianty, pomocí kterých žáci zapomenou na to, že se učí. Budou brát výuku jako hru, při které bude hledání správných odpovědí zábavou.

Sestavené hodiny z větší části pracují s frazémy, ovšem nejsou na ně zaměřeny výhradně.

Při sestavování hodin na inovativní výuku frazeologie se budeme řídit klasickým třífázovým modelem E-U-R. Model E-U-R ve své úvodní - evokační fázi slouží k seznámení se s tématem a vybavení si toho, co o daném tématu žák už zná. Ve druhé fázi uvědomění si významu dochází ke kontaktu žáků s novými informacemi pomocí textu. Třetí fáze reflexe slouží k rekapitulaci nových poznatků, k uvědomění toho, co se žák naučil a zároveň formulování toho, co ještě nepochopil (Čapek, 2015: s. 465).

V praktické části práce využijeme všestrannosti a bohatosti české frazeologie pro co nejširší možné zapojení ve výuce. S využitím výukových metod kritického myšlení a jiných moderních metod nabídneme několik návrhů vyučovacích hodin a pracovních listů. Cílem této práce bude vytvořit sbírku/ inventář nápadů, který bude sloužit především učitelům základních škol. Tento inventář nabídne možnosti, jakými lze s frazémy v hodinách pracovat.

Dalším cílem bude žáky seznámit s pojmy: frazeologie, lidová slovesnost, žánry lidové slovesnosti apod. Žáci se budou moci učit o frazémeh inovativně, chápat jejich významy, zábavnou formou je užívat – pantomimicky, sami pomocí nich tvořit texty, naučit se pracovat s různými druhy frazeologických slovníků.

Přidanou hodnotou nám bude fakt, že žáci si ve většině případů frazémy vyzkouší v praxi, tzn. budou frazémy vnímat v kontextu, nebudou se učit přísloví vytržená z kontextu a pouze je doplňovat do tabulky. Vycházíme z práce s úryvkem, kde se frazémy nachází, či je do textu zasazujeme a tudíž využíváme nejen výklad, ale i užití.

Přípravné listy pro učitele jsou doplněné metodikou, která je popsána detailně hned v úvodu. Úvodní část vyučovací hodiny obsahuje vždy výčet klíčových kompetencí rozvíjených během samotné práce, mezipředmětové vztahy a cíle hodiny. Dále přibližnou časovou dotaci u každé části a výsledky. Za přípravným listem pro učitele se nachází pracovní list, který lze samostatně použít.

Některé hodiny byly vyzkoušeny, tudíž jsou doplněny o reflexi z průběhu hodiny, případně jsou zde zaneseny připomínky či možnosti změn.

6.1. Přípravný list pro učitele - Babička – Božena Němcová

Klíčové kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanské

Cíle: žák se seznámí s dílem Babička, dále s pojmem frazém, chápe významy přenesených pojmenování, dokáže porovnávat, analyzovat

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova

Třída: 6. – 7.třída

Pomůcky: psací potřeby, pracovní list

V tomto pracovním listu žáci pracují s beletristickým dílem Babička (text Němcová 1955 s. 7-9), jež by nemělo v tematických plánech českého jazyka druhého stupně chybět.

E- V první části – motivaci se děti zamyslí ve volném psaní na 5 minut nad tématem babička a tím, jak vypadá a jaká je. Každý žák určitě ihned asociuje svoji babičku a dokonale popíše tu kouzelnou a hodnou bytost, kterou rád navštěvuje. Poté sdílí ve dvojicích po dobu 5 minut a zároveň si slovně ohodnotí, komentují a diskutují. Poté dobrovolníci své povedené volné psaní mohou přečíst nahlas – 3 minuty. Nikoho nenutíme.

U - Další částí je práce s textem. Rozdají se texty a čteme nahlas. Na konci čtení se žáků zeptám na výrazy jako například: **z oka nespustily** nebo **zůstaly stát, jako by je přimrazil**. V sedmé třídě žáci znají rozdíl mezi souslovím a frazémem, tudíž jsou schopny odpovědět, co znamenají, zda se jedná o sousloví či frazém, jakou mívá frazém formu a čím je typický. Poté žáci pracují s připravenými úkoly pod textem. Společně sdělíme, buď hned, nebo až budou mít všichni splněno.

R - Na konci poté můžeme porovnat popis Babičky Boženy Němcové s jejich babičkou a vytvořit Vennovy diagramy, kde obě babičky srovnáme. Další možnost je vytvořit pětilístek na Babičku z textu a tím poznáme, zda při textu dávali žáci pozor.

Výsledky:

- 1) Dílo Babička – Božena Němcová
- 2) oči na ni nechaly = dívaly se na ni dlouho a se zalíbením
bylo je slyšet za devátou stěnou = daleko
daly babičce pokoj = nechaly ji být, neotravovaly
dobył si srdce = získal si ji, oblíbila si ho
od hlavy po paty = celou
stály, jako by je přimrazil = na místě, ani se nehnuly
- 3)

	Jde o spojení slov (2 a více).	Je založen na metafoře.
Frazém:	ano	ano

- 4) Obdivujou tmavý kožíšek s dlouhými varhánkami vzadu, řásnou zelenou mezulánku, lemovanou širokou pentlí; líbí se jim červený květovaný šátek, jež babička na placku vázaný má pod bílou plachetkou; posedují na zem, aby dobře prohlédnout mohly červený cvikel na bílých punčochách a černé pantoflíčky. Vilímek poškubuje barevné klůcky na rohožové mošince, kterou babička drží na ruce, a Jan, starší z dvou chlapců, zpolehounka zdvihá babičce bílý, červeně pasovaný fěrtoch, neboť nahmatal pod ním cosi tvrdého. Jednomu je divno, že má babička bílé vlasy jako sníh, druhému, že má babička scvrklé ruce, třetí povídá: „Ale babičko, vy máte jen čtyry zuby!“
- 5) vlasy bílé jako sníh

6.1.1. Pracovní list č. 1

Z vozu slézá žena v bílé plachetce, v selském obleku. Děti zůstaly stát, všechny tři vedle sebe, ani z babičky oka nespustily!. Tatínek jí tiskl ruku, maminka ji plačíc objímala, ona pak je plačíc též líbala na obě líce. Bětka přistrčila jí malého kojence, boubelatou Adelku, a babička se na ni smála, jmenovala ji malé robátko a udělala jí křížek. Pak ale ohlídl se po ostatních dětech, volajíc na ně tónem nejupřímnějším: „Moje zlaté děti, moje holátka, co jsem se na vás těšila!“ Ale děti sklopily oči a zůstaly stát, jako by je přimrazil, a teprv na matčin rozkaz podaly svoje růžová líčka babičce k políbení. Nemohly se ani vzpamatovat! Jakpak, to byla babička zcela jinaká než všechny ty, co kdy viděly, takovou babičku ony ještě jaktěživy neviděly! Div na ní oči nenechaly! Kamkoli se postavila, obcházely ji kolem dokola a prohlížely od hlavy po paty. Obdivujou tmavý kožíšek s dlouhými varhánkami vzadu, řáskou zelenou mezulánku, lemovanou širokou pentlí; líbí se jim červený květovaný šátek, ježž babička na placku vázaný má pod bílou plachetkou; posedují na zem, aby dobře prohlédnout mohly červený cvikel na bílých punčochách a černé pantoflíčky. Vilímek poškubuje barevné klůcky na rohožové mošince, kterou babička drží na ruce, a Jan, starší z dvou chlapců, zpolehounka zdvihá babičce bílý, červeně pasovaný fěrtoch, neboť nahmatal pod ním cosi tvrdého. Byl tam veliký kapsář. Jan by byl také rád věděl, co v něm je, ale nejstarší z dětí, Barunka, odstrčila ho šeptajíc mu: „Počkej, já to povím, že chceš sahat babičce do kapsáře!“ To šeptnutí bylo ale trochu hlasité - bylo je slyšet za devátou stěnou. Babička si toho všimla, nechala řeči s dcerou, sáhla do kapsáře řkouc: „No podívejte se, co tu všechno mám!“ A na klín vykládala růženec, kudlu, několik chlebových kůrek, kousek tkanice, dva marcipánové koníčky a dvě panenky. Poslední věci byly pro děti; když jim to babička podala, doložila: „Ještě něco vám babička přivezla!“ a hned vyndávala z mošinky jablka a kraslice, z pytlíku osvobodila kořata, z košíku kuřátka. To bylo radosti, to bylo skákání! Babička byla nejhodnější babička! „To jsou kořata májové, čtyř barev, ty chytají výborně myši; dobré jsou v domě. Kuřátka jsou ochočeny, a když si je Barunka naučí, budou za ní běhat jako psíčkové!“ povídala babička a děti se hned ptaly na to i ono, nic se neupejply, hned byly s babičkou dobří kamarádi. Matka je okřikovala, aby daly babičce pokoj a nechaly jí oddechu, ale babička zase řekla: „Přej nám tu radost, Terezko, vždyť jsme rády, že se máme, a děti poslechly babičku. Jeden sedí jí na klíně, druhý stojí za ní na lavici a Barunka stojí před ní a dívá se jí do tváře. Jednomu je divno, že má babička bílé vlasy jako sních, druhému, že má babička scvrklé ruce, třetí povídá: „Ale babičko, vy máte jen čtyry zuby!“

Babička se usmívá, hladí tmavohnědý vlas Baruščin řkouc: „Kdyt' jsem stará; až vy budete staří, budete taky jinaké!“ a děti to nemohou pochopit, že by ty jejich bělouňky, hladké ruce mohly kdy tak svažštělé být jako ruce staré babičky. Babička si hned první hodinu srdce svých vnučátek zcela osvojila, však se jim ale hned také všecka vzdala. Pan Prošek, babiččin zeť, jehož ona také nebyla dříve osobně znala, dobyl si srdce její na první setkání milou svojí srdečností a pěknou tváří, v níž se jevila dobrot a upřímnost. Jedna věc jen jí při něm vadila, a sice to, že neuměl česky. A ona prý to, co někdy německy rozuměla, už dávno zapomněla. A přece by byla tak ráda s Janem si pohovořila! - Jan jí ale potěšil tím, že české řeči rozumí; babička slyšela hned, že se vede rozmluva v domácnosti dvojité. Děti a služky mluvily na pana Proška česky, a on jim odpovídal německy, čemuž ony již rozuměly. Babička doufala, že se časem také srozumí, a zatím si pomáhala, jak mohla. Dceru svoji by byla babička již skoro ani nepoznala; viděla ji vždycky před sebou co veselé selské děvče, a tu shledala se s paní málomluvnou, více vážné povahy, v panských šatech, panského mravu! To nebyla její Tereška! — Babička viděla také hned, že ta domácnost dceřina jest zcela jinaká než ta, na kterou ona posud byla navyklá.

1) **Poznáš, o které dílo se jedná? Znáš autora?**

2) **V úryvku se vyskytují následující frazémy, pokus se je vysvětlit svými slovy:**

oči na ni nechaly –

bylo je slyšet za devátou stěnou-

daly babičce pokoj –

dobyl si srdce –

od hlavy po paty -

stály, jako by je přimrazil -

3) **Do tabulky doplň ano/ne dle analýzy věcných rysů:**

	Jde o spojení slov (2 a více).	Je založen na metafoře.
Frazém:		

4) **Najdi popis babičky a zatrhni v textu:**

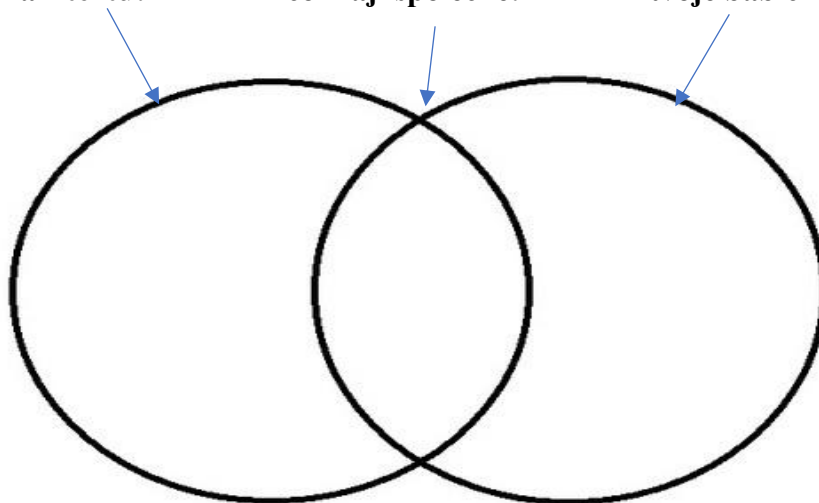
5) **K popisu často používáme přirovnání, najdeš jeden příklad v textu?**

6) Porovnej obě babičky a zapiš do Vennova diagramu:

Babička z textu:

co mají společné:

tvoje babička:

7) Vytvoř pětílístek na téma babička (z textu):

Babička

_____ Jaká je?

_____ Co dělá?

_____ Věta o 4 slovech.

_____ Synonymum

6.1.2. Reflexe pracovního listu č. 1

Tato hodina byla vyzkoušena v 6. třídě. Proběhla bez problémů, časová dotace ovšem stačila pouze na první dvě části hodiny, tj. volné psaní a práci s textem. Úkoly určené na konec hodiny se modifikovaly na diskuzi na téma rozdílů obou babiček. Tento úkol je ovšem bavit nejvíce, dozvěděli jsme se třeba, že babičky se shodují v počtu zubů, či nošení šátků.

6.2. Přípravný pro učitele list - Bajky (přirovnání a přísloví)

Klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Cíle hodiny: seznámení se s bajkou, chápe významy a užití přísloví a přirovnání

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova

Třída: 6. – 7. třída

Pomůcky: pracovní list, psací potřeby

E - Žáci na začátku hodiny předvídají z klíčových slov, která jsou vybrána z prvního textu (žába, myš, zrádný, boj, ulovil). Slova napíšeme na tabuli a zároveň napíšeme větu: *Myslím si, že budeme číst o tom a tom, protože to a to.* Tato věta žáky omezuje v rozepisování se do příběhu. Stačí pouze okomentovat tuto větu stručně a krátce a tím vyjádřit svůj názor. Předvídání se sdílením trvá cca 7 minut. Delší variantou je místo předvídání na základě krátkého okomentování, napsat příběh, který musí obsahovat těchto pět slov. Tím pádem žáci potřebují více času a poté i sdílení je mnohem delší, neboť každý chce svůj příběh přečíst.

U - Po přečtení textu následují otázky související s textem. Otázky se sdílením, cca 10 minut.

R - Poté děti mohou vytvořit diamant na tyto dvě postavy: (diamant protikladný = pětilístek x 2). Předpokládáme, že děti diamant znají, přesto na tabuli předkreslíme vzor a společně dáme dohromady, co se do kterých částí píše.

Výsledky:

- 1) Bajka
- 2) Vystupují zde zvířata. Je to alegorie na lidskou společnost. Obsahuje ponaučení.
- 3) Zlý úmysl uškodit druhému se obvykle původci vymstí stejným způsobem.
- 4) Mluví jako žába před večerem (žvaní), má hlad jako vlk (velký), je mokrá jako myš (promáčený), je krotký jako beránek (poslušný).
- 5) Kdo chce psa bít, hůl si vždy najde.

6.2.1. Pracovní list č: 2

Myš a žába.

Nezkušená myška vydala se na cestu a přišla k bažině, v níž mnoho žab svůj domov mělo. Rychle jedna z nich na povrch vyplavala a zvala myš k sobě na večeři. „Aj, tu něco užiju,“ myslila si myš a návštěvu svou slíbila. Žába chtěla myšku po říši své provést a líčila jí radostné živobytí ve vodě. „Jen pojd', milá přítelko,“ pravila, „a viz naše zábavy; tu koupání, plování a hupkování. Své rodině pak budeš mít co vypravovat.“ Myš snadně dala by si říci, ale zdržovalo ji, že nezkušena byla v plavbě a bála se utonutí. Však tu věděla žába rychlou pomoc. Stéblem rákosu přivázala nohy myši ku svému tělu, a obě uvrhly se nyní do vody. Žába ale měla zrádný úmysl, chtěla myšku utopit a pak s rodinou svou na ní si pochutnat. Již táhne za sebou ji ve hlubinu; myš zoufale se brání, kouše, trhá, však jsouc připoutána stéblem od žáby nemůže se odloučiti. S vysoka spatřil krkavec ten boj a střelhitě se spustiv dolů zobákem myš uchvátil. Ale jaká radost pro něho, když zřel, že s myškou ulovil též žábu, které vlastní její lest připravila záhuby. Pozdě poznala nešlechtná žába pravdivost starého přísloví: Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.

Vlk a jehně.

Že důvody silnějšího jsou vždy lepší, dokáže vám, milí čtenáři, následující bajka. Žíznivě jehně sestoupilo do potoka, aby z něho žízeň svou uhasilo. Tu se k tomu naskytl vlk, který hladem puzen dlouho kolem tékal hledaje co by pohltit. Shlédnuv beránka takto na něj se obořil: „Jak jsi se, škůdce odvážlivý, mohl osmělit kaliti mi čistý proud? Budeš pykat za svůj zločin!“ Zkroušeně odvětil beránek: „Odpusť, pane, a nehorši se; uvaž, kterak mohu ti vodu kaliti, stoje mnohem níže než ty, tak že voda od tebe ke mně, nikoli pak ode mne k tobě plyne?“ „Ty ji kališ!“ rozkřikl se vlk. „Ty zlou máš vůli proti mně; vím dobře, kterak jsi mne vloni pomlouval!“ „Ját' vloni nebyl ještě na světě,“ vece jehně, „vždyť ssaju posud!“ „Tedy to byl tvůj bratr!“ vlk zařval. „Nemám bratra,“ řeklo jehně. „Však přece to byl někdo z tvého rodu; vím dobře, kterak vy, vaši pastýři i psi o mne ukládáte, slyšel jsem o tom; za to se mstítí musím!“ Nato nedbaje nářku beránka vlk krvežíznivý jej popadl a ve stínu lesa zardousil i pohltit.

1) O jaký literární žánr se jedná? _____

2) Čím je typický? _____

3) Co znamená: *Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá?* _____

---

4) Doplň postavy z bajek do ustálených spojení a spoj s významy:

- mluví jako _____ před večerem   poslušný
- má hlad jako _____   promáčená
- je mokrá jako _____   žvaní
- je krotký jako _____   velký

5) Vyber pořekadlo nebo přísloví, které se hodí na konec bajky Vlk a jehně?

- Moudřejší ustoupí.
- Kdo chce psa bít, hůl si vždy najde.
- Hlad je nejlepší kuchař.

6) Vytvoř protikladný diamant na postavy z bajek (myš x žába, vlk x beránek):

6.3. Přípravný list pro učitele - Bajky a přísloví

Klíčové kompetence: K učení, řešení problémů, sociální a personální

Cíle hodiny: žák se seznámí s více bajkami najednou, chápe významy přísloví, učí se vyhledávat informace v textu (tzv. skimming)

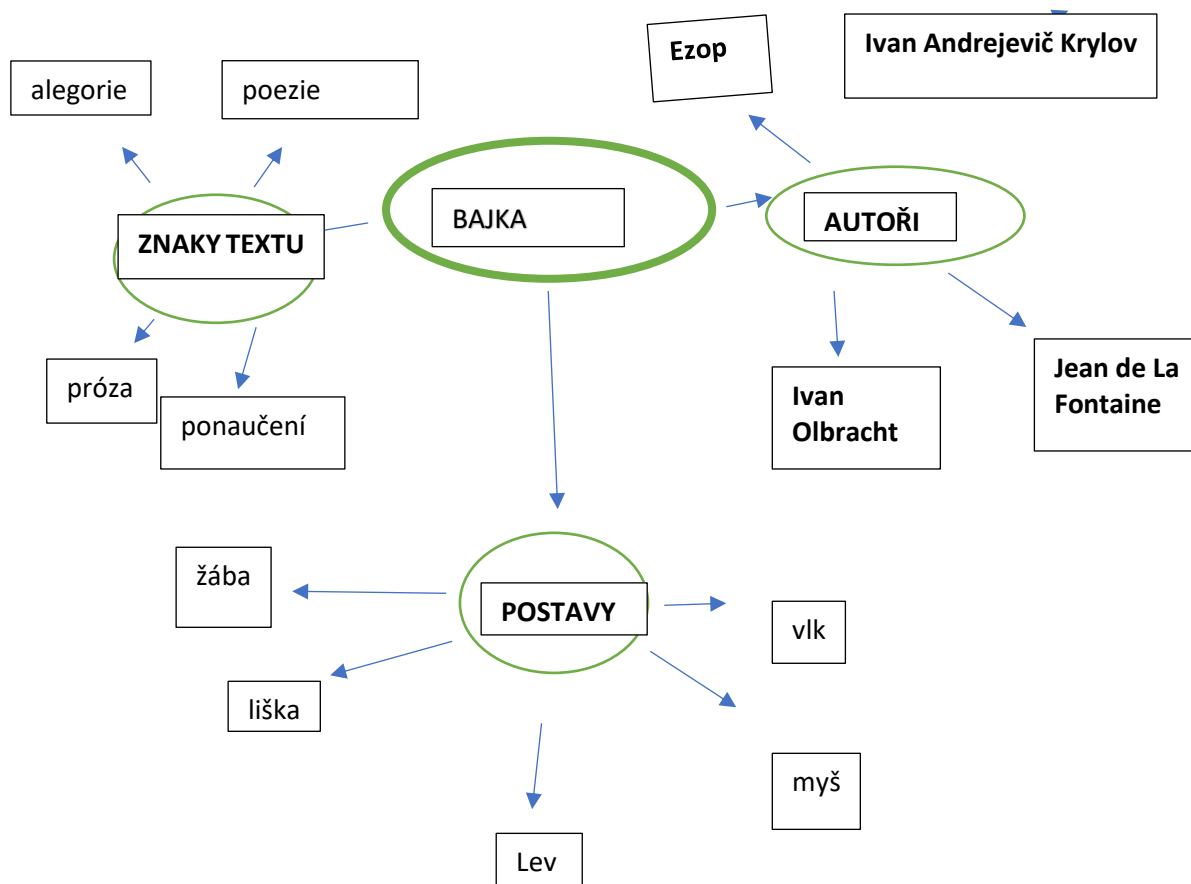
Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova

Třída: 6., 7.

Pomůcky: psací potřeby, pracovní list, ukázky či kniha Jeana de La Fontaina

S příslovím se žáci setkávají celkem brzy, vytváří na základě přísloví různé příběhy z vlastních zkušeností či ze života.

E – Žáci na začátku zopakují, co už vědí o tématu bajka. Společným krátkým brainstormingem na tabuli sepíší jejich nápady, cca 4 minuty. Každý si pak vytvoří myšlenkovou mapu na toto téma do sešitu, cca 7 minut i se sdílením. (Možný výsledek)

U - Tento pracovní list může sloužit jako seznámení se s více bajkami najednou. Žáci se rozdělí do skupin po 3. Do každé trojice dostanou k pracovnímu listu i knihu bajek

Jeana de La Fontaina, či nakopírované bajky, které se nachází v pracovním listu. Na zadaný časový úsek budou hledat správné přísloví či rčení, které vystihuje název bajky. Nejen, že se naučí organizaci práce ve skupině, ale zároveň procvičí tzv. skimming, což je rychlé čtení za účelem pochopení hlavní myšlenky textu, cca 15 – 20 minut.

Výsledky:

- 1) Lev, vlk a liška, Myš a žába - Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá. /Vlk a jehně - Kdo chce psa bít, hůl si vždy najde. /Želva a zajíc - Komu se nelení, tomu se zelení. /Liška a čáp - Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. /Sněm myši - Pes, který štěká, nekouše. /Liška a kohout - V ústech med, v srdci jed. /Lev a myš -V nouzi poznáš přítele. /Lev a komár - Pýcha předchází pád. /Rybička a rybář - Lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše.

Další možnosti práce:

- 1) Na základě přísloví lze dále pracovat s bajkami tak, že žáci dostanou nějaké přísloví, námátkou, výběrem z lístečků a pokusí se na ně vymyslet svoji vlastní bajku s ponaučením na konci.
- 2) Žáci dostanou nějaká klíčová slova (liška, orel, závod, jablko, přelstil) a podle nich vymýšlí bajku a dosazují přísloví dle svých bajek.

6.3.1. Pracovní list č. 3

1) Přečti si bajku a spoj se správným ponaučením:

Lev, vlk a liška, Myš a žába	Kdo chce psa bít, hůl si vždy najde.
Vlk a jehně	Lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše.
Želva a zajíc	V nouzi poznáš přítele.
Liška a čáp	V ústech med, v srdci jed.
Sněm myší	Komu se nelení, tomu se zelení.
Liška a kohout	Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.
Lev a myš	Pýcha předchází pád.
Lev a komár	Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.
Rybička a rybář	Pes, který štěká, nekouše.

2) Tvůrčí psaní:

Zkus na známé přísloví *Chybami se člověk učí* vymyslet krátkou bajku o deseti větách.

6.4. Přípravný list pro učitele - Zvířecí přirovnání

Klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů

Cíle: umí používat přirovnání v kontextu, chápe rozdíl mezi běžným a ustáleným přirovnáním

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova

Třída: 6. – 7.

Pomůcky: psací potřeby, pracovní list

E - Na začátku hodiny si žáci vzpomenu na nějaká ustálená přirovnání pomocí obrázků. Proběhne společná kontrola možných odpovědí, cca 5 minut.

U - Dále žáci pouze doplňují části dobře známých přirovnání, v prvním sloupečku žáci doplní přídavné jméno, či sloveso a v druhém sloupečku název zvířete. Přirovnání jsou vybrána ze slovníku České frazeologie a idiomatiky - Františka Čermáka, 1. díl Přirovnání (Čermák, 2009) Poté doplní do tabulky dle analýzy věcných rysů, srovnají pomocí příkladů uvedených v tabulce oba druhy přirovnání, cca 15 minut i s kontrolou.

R- Na konci mohou tvořit věty ze vzniklých přirovnání, cca 15 minut. Diskutují věty ve dvojicích, poté proběhne sdílení společné, cca 10 minut.

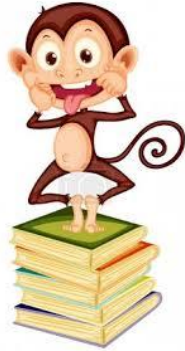
Výsledky:

1. cvičení: drzý jako opice, škrabat jako kocour, tichý jako myš, mít hlad jako vlk

2. cvičení: Mrštný jako lasička, Lstivý jako had, Tichý jako myška, Volný jako pták, Pyšný jako páv, Věrný jako pes, Tvrdohlavý jako mezek/beran, Zvědavý jako opice, Pomalý jako želva, Mlsný jako koza, Hladový jako vlk, Pilný jako včelka, Vychytralý jako liška, Špinavý jako prase, Červený jako rak, Strakatý jako koza, Černé vlasy jako havran, Slepý jako slepýš, Falešný jako kočka, Lakomý jako křeček, Škrábat jako kocour, Krást jako straka, Smrdět jako tchoř, Nosit se jako páv, Naparovat se jako krocán, Koukat jako vyoraná myš, Mít oči jako rys, Zařvat jako lev

6.4.1. Pracovní list č. 4

1) Co tě napadne za přirovnání (ustálená), k obrázkům zvířat? Napiš vedle obrázku:

2) Pokuš se doplnit do prvního sloupečku přídavné jméno, či sloveso, které vystihuje vzhled nebo chování těchto zvířat? Např. *Liný jako veš*

Do druhého sloupečku chybí doplnit názvy zvířat. Zvládneš to? Např. *Pomalý jako šnek*

jako lasička	Červený jako
jako had	Strakatý jako
jako myška	Černé vlasy jako

jako pták	Slepý jako
jako páv	Falešný jako
jako pes	Lakomý jako
jako mezek/beran	Škrábat jako
jako opice	Krást jako
jako želva	Smrdět jako
jako koza	Nosit se jako
jako vlk	Naparovat se jako
jako včelka	Koukat jako vyoraná
jako liška	Mít oči jako
jako prase	Zařvat jako

3)Do tabulky vepiš ano/ne, dle analýzy věcných rysů:	Lze stupňovat:	Hodnotí, porovnává:	Ustálené (nemůžeme zaměňovat části):
Obrazné přirovnání <i>„porce jak pro vrabce“</i>			
Přirovnání <i>Petr je velký jako já.</i>			

2) Vyber si 10 přirovnání a tvoř s nimi věty:

Příklad: *Honza přišel pozdě domů, proto našlapoval tiše jako myška.*

6.5. Přípravný list pro učitele - Přísloví s básničkou

Klíčové kompetence: k učení, k řešení problému, komunikativní, sociální a personální

Cíle: umí pracovat ve skupině, respektuje názory druhých, chápe významy přísloví, kreativně tvoří

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova

Třída: 6., 7.

Pomůcky: pracovní list, psací potřeby, nůžky, lepidlo

E - Žáci si na začátku hodiny utvoří dvojice. Každá dvojice si udělá brainstorming na téma *přísloví* po dobu 4 minut. Poté společně píšou jejich nápady na tabuli, cca 5 minut.

U - Do dvojice dostanou tabulku se třemi příslovími, básničkami a jedním samostatným příslovím na tvůrčí psaní. Básničky rozstříhají na čtverce a mají se rozhodnout, která básnička odpovídá danému přísloví, přilepit ji do tabulky, poté do volného políčka zapsat, co je tím nejspíš myšleno. Své nápady a názory budou zapisovat do tabulek podobných podvojnému deníku. V tomto pracovním listu budou vybrána přísloví známá, frekventovaná, abychom zajistili, že žáci budou perfektně chápat jejich smysl a význam. Pro větší motivaci udáváme časový úsek vhodný pro zhotovení.

Dalším úkolem bude vymyslet podobnou jednoduchou básničku na přísloví, které naleznou pod tabulkou. Poté dojde k výměně pracovního listu ve čtveřicích. Vždy dvě dvojice budou mít stejný pracovní list označený písmenem. Po pokynu se musí navzájem najít a prodiskutovat daná přísloví a básničku. Pokud nebudou hotoví s básničkou, nevadí, jelikož si poté mohou pomoci navzájem, či vytvořit jednu básničku dohromady, cca 10 – 15 min.

R - Na konci společnou kontrolou projdeme přísloví a výklad + vrátíme se k brainstormingu a můžeme si tím pádem odsouhlasit či vyvrátit naše domněnky a nápady ze začátku hodiny, cca 10 minut.

Příslloví	Básnička	Výklad přísloví
Čistota – půl zdraví	Ve vaně to tolik pění, Že mě ani vidět není. Mamka o mně ale ví- Pokaždé mě objeví.	Kdo dbá na osobní čistotu, chrání své zdraví před různými nemocemi.
Dobrá rada nad zlato	Dobrá rada – ta se cení, Nic lepšího nad ni není. Jak ji ale rozeznat od tolika špatných rad?	Některé problémy člověk nevyřeší sám. Buď jsou moc těžké, nebo ho trápí příliš dlouho a člověk už je z nich moc unavený. Potom pro něj může být rada někoho blízkého důležitá a užitečná...
Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá	Že jsem chtěl nachytat sestřenku, Solí jsem naplnil cukřenku. Trochu to nevyšlo – neboli Už vím, jak chutná čaj se solí.	Kdo chystá na někoho jiného nějakou léčku, lumpárnu nebo schválnost, většinou se sám nachytá.
Kdo šetří, má za tři	Lesklou minci od babičky Uložím si do kasičky. Svatý kníže, co je na ní, všechny Čechy před zlým chrání.	Kdo si šetří peníze a neutratí hned všechny peníze za první věc, kterou uvidí, může si časem naspořit na něco většího, hezčího a dražšího.
Lež má krátké nohy	V závodě pravdy s pyšnou lží Pravda lež stále poráží, I když se zdá, že rok co rok dělí je stále kratší krok.	Lež vždycky vyjde najevo, a kdo lhal, ten se bude muset stydět.
Moudřejší ustoupí	Hádat se mě málo těší, Hádkou se nic nevyřeší. Nemusí být honem honem Ve všem všudy vždycky po mém.	Co si člověk myslí, to má také říkat a dělat. Někdy je však potřeba udělat něco trochu jinak, než jsme původně chtěli – třeba tak, jak to chce náš kamarád.
Není všechno zlato, co se třpytí	Na světě se toho třpytí: kapka rosy, co se chytí v krajce pavučiny v trávě... Proč to má být zlato právě?	To, co je na první pohled krásné, zajímavé a lákavé, může být ve skutečnosti bezcenné.
Sytý hladovému nevěří	Ztratil jsem sáček se svačinou A už jsem neměl žádnou jinou. Kdo to nezažil, neuvěří, jak moc se těším na večeři.	Nikdo doopravdy neporozumí pocitům druhého člověka, jestliže sám nezažil podobnou situaci, v jaké se ocitl ten, kdo o ní vypráví.
Štěstí přeje připraveným	Nebudeš mít pořád štěstí, když jen držíš palce v pěsti. Rychle přilož k dílu dlaně, Štěstí čeká právě na ně!	Aby se nám v životě dařilo to, co chceme, musíme se o to sami přičinit.

Tančí, jak kdo píská	Odmítla jsem bratrance, když mě lákal do tance, protože mi vždycky není při pískání do tančení.	Dělá to, co mu řeknou druzí. Nedokáže se chovat, jak chce on sám, ostatní ho snadno navedou ke všemu, co je napadne.
V nouzi poznáš přítele	Když chodil Mikuláš, měl jsem strach, Jsem totiž raubíř a větroplach. Máma to na mě však neřekla, a tak jsem nemusel do pekla.	Teprve, když se nám přihodí něco ošklivého, poznáme, kdo je náš opravdový kamarád. Je to ten, kdo od nás neuteče, ale bude nám pomáhat.
V zdravém těle zdravý duch	Cvičím, protože mě baví Mít dost síly a být zdravý. Naopak být churavý- To mě vůbec nebaví.	Zdraví a zdatní lidé se cítí lépe než lidé churaví a slabí. Když jsme nemocní, unavení nebo nás něco bolí, jsme také smutní.
Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá	Každé jaro tažní ptáci Zdaleka se domů vrací. Kdybych já byl tažný pták, Vracel bych se také tak.	Lidé, které baví stejné věci a také stejné věci pokládají za důležité, se spolu cítí dobře a kamarádí se.
Dočkej času jako husa klasu	Vůně jahod, to je ta, Na niž čekám od léta. Mražené, co zrály loni, Nikdy mi tak nezavoní.	Je třeba, abychom byli trpěliví. Neměli bychom chtít mít všechno hned.
Jablko nepadá daleko od stromu	Jablíčka jsem pod jabloní Našel letos jako vloni. Synáčkové poslušní Neválí se pod hrušni.	Děti se chovají podobně jako jejich rodiče.

(Použitá přísloví pochází z publikace Kukul, 2010)

6.5.1. Pracovní list č. 5A

A) Přísloví	Básnička	Výklad přísloví
Čistota – půl zdraví		
Dobrá rada nad zlato		
Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá		
Dobrá rada – ta se cení, Nic lepšího nad ni není. Jak ji ale rozeznat od tolika špatných rad?		
Že jsem chtěl nachytat sestřenku, Solí jsem naplnil cukřenku. Trochu to nevyšlo – neboli Už vím, jak chutná čaj se solí.		
Ve vaně to tolik pění, Že mě ani vidět není. Mamka o mně ale ví- Pokaždé mě objeví.		

Na dané přísloví vytvoř básničku: *Důvěřuj, ale prověřuj.*

6.5.2. Pracovní list č. 5B

B) Přísloví	Básnička	Výklad přísloví
Kdo šetří, má za tři		
Lež má krátké nohy		
Moudřejší ustoupí		
<p>V závodě pravdy s pyšnou lží Pravda lež stále poráží, I když se zdá, že rok co rok dělí je stále kratší krok.</p>		
<p>Hádat se mě málo těší, Hádkou se nic nevyřeší. Nemusí být honem honem Ve všem všudy vždycky po mém.</p>		
<p>Lesklou minci od babičky Uložím si do kasičky. Svatý kníže, co je na ní, Všechny Čechy před zlým chrání.</p>		

Na dané přísloví vytvoř básničku: *Liná huba, holé neštěstí.*

6.5.3. Pracovní list č. 5C

C) Přísloví	Básnička	Výklad přísloví
Není všechno zlato, co se třpytí		
Sytý hladovému nevěří		
Štěstí přeje připraveným		
<p>Nebudeš mít pořád štěstí, když jen držíš palce v pěsti. Rychle přilož k dílu dlaně, Štěstí čeká právě na ně!</p>		
<p>.Na světě se toho třpytí: Kapka rosy, co se chytí v krajce pavučiny v trávě... Proč to má být zlato právě?</p>		
<p>Ztratil jsem sáček se svačinou A už jsem neměl žádnou jinou. Kdo to nezažil, neuvěří, jak moc se těším na večeři</p>		

Na dané přísloví vytvoř básničku: *Kdo pozdě chodí, sám sobě škodí.*

6.5.4. Pracovní list č. 5D

D) Přísloví	Básnička	Výklad přísloví
Tančí, jak kdo píská		
V nouzi poznáš přítele		
V zdravém těle zdravý duch		
Cvičím, protože mě baví Mít dost síly a být zdravý. Naopak být churavý- To mě vůbec nebaví.		
Odmítla jsem bratrance, když mě lákal do tance, protože mi vždycky není při písťalce do tančení.		
Když chodil Mikuláš, měl jsem strach, Jsem totiž raubíř a větroplach. Máma to na mě však neřekla, a tak jsem nemusel do pekla.		

Na dané přísloví vytvoř básničku: *Opakování je matka moudrosti.*

6.5.5. Pracovní list č. 5E

E) Přísloví	Básnička	Výklad přísloví
Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá		
Dočkej času jako husa klasu		
Jablko nepadá daleko od stromu		
Vůně jahod, to je ta, Na niž čekám od léta. Mražené, co zrály loni, Nikdy mi tak nezavoní.		
Jablíčka jsem pod jabloní Našel letos jako vloni. Synáčkové poslušní Neválí se pod hrušní.		
Každé jaro tažní ptáci Zdaleka se domů vrací. Kdybych já byl tažný pták, Vracel bych se také tak.		

Na dané přísloví vytvoř básničku: *Sejde z očí, sejde z mysli.*

6.5.6. Pracovní list č. 5F

F) Přísloví	Básnička	Výklad přísloví
Žádný učený z nebe nespadl		
Ranní ptáče dál doskáče		
Pozdě honit bycha		
Byl bych samý žert a smích, kdybych věděl, co je bych. Takhle ale slzy roním: Co neznám, to nedohoním.		
Je to hrůza, milá paní, stěžuje si ptáče ranní, jak si dneska dlouho hová zachumlánci pelíškoví.		
Píšu, píšu do písanky, Už jsem popsal čtyři stránky. Za týden jich bude pět- Nesmíte chtít všechno hned.		

Na dané přísloví vytvoř básničku: *Všeho s mírou.*

6.5.8. Reflexe pracovního listu č. 5 A-F

Tato hodina se povedla bez větších problémů. Žáci přísloví v sedmém ročníku probírají, tudíž sestavit definici byla maličkost. Úskalí činilo přísloví *pozdě bycha honit*, žáci totiž netušili, co je to „bych“, nejspíš předtím toto přísloví neslyšeli.

Nalepení básniček a výklad přísloví stihli většinou ještě rychleji, než podle naplánovaného času a proběhla i kontrola ve čtveřicích. Na konci jsme se stihli vrátit i k výkladům všech přísloví, která jsme porovnali s vysvětlením z publikace.

Samotné tvoření básniček mohlo dopadnout i lépe, ale oceňuji aktivitu a snahu žáků, a proto příkládám pár básniček:

1) Všeho s mírou

a) *„Všeho s mírou milý brachu,*

Nesněž tolik toho hrachu,

I těch brambor trochu miň

nebo budeš jako skříň.“

b) *„Hodně soli, hodně pepře,*

nepřežeň to zase Petře!

Polévka neměla dobrou chuť.

Všeho s mírou, řekl Bůh.“

2) Sejde z očí, sejde z mysli.

„Když se dlouho nevidíme,

už na sebe nemyslíme.

Čím níž jsi v mé mysli,

zapomenu, kdo jsi.“

3) Kdo pozdě chodí, sám sobě škodí.

a) *„Přišel pozdě do školy,*

zase neměl úkoly.

Vymlouval se, co to šlo,

Ale štěstí nepřišlo.“

b) *„Petr zaspal, rychle vstal.*

Na zámku se zatím konal bál,

král tam dorty rozdával.

Když Petr nakonec přišel,

s prázdným břichem odešel.“

6.6. Přípravný list pro učitele - Popis a charakteristika člověka (zloděj)

Klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Cíle: žák rozumí obrazným vyjádřením souvisejících s popisem

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova

Třída: 6., 7.

Pomůcky: psací potřeby, pracovní list

Použití frazémů ve slohové výchově je důležitým prvkem k obohacování slovní zásoby. V tomto pracovním listu žáci procvičí některé obraty, které souvisí s lidským vzhledem a chováním.

E – Nejprve si žáci vytvoří Vennovy diagramy na téma policista a zloděj a pokusí se vymyslet, které věci jsou na těchto dvou osobách stejné a které rozdílné a zapíše do diagramu.

U - Poté se pokusí vysvětlit pořekadla, která vypovídají o chování, posléze rozdělí přirovnání podle významu vzhledu či chování.

R - Ve cvičení 2 si ujasní, jak asi zloděj vypadal a podle toho se pokusí napsat svůj vlastní popis a charakteristiku s ilustrací. Mohou použít i některá svá přirovnání či pořekadla, nemusí nutně všichni psát totožný popis. Pořekadla a přirovnání slouží spíše k pomoci těm, kteří sami jiná přirovnání a pořekadla neznají. Tento námět na práci ve slohové výchově jsme objevili u Mgr. Lenky Mallé (Mallá, 2016: s. 97-101). Přidali jsme pořekadla a obměnili nápad s postavou na policejní popis.

Výsledky:

- 1 a) Je mu bližší košile nežli kabát. = vlastní zájmy jsou nejbližší
Křičí jak na lesy. = hodně nahlas
Je kam vítr, tam plášť. = často mění názor
Má srdce ze zlata. = je dobrosrdečný, hodný
Chlubí se cizím peřím. = připisuje sám sobě zásluhy někoho jiného
Nechá si pro krejcar koleno vrtat. = je lakomý
Jde mu to jedním uchem tam, druhým ven. = nevnímá
- b) Vzhled: je hubený jako lunt, je velký jako hora, má oči jako pomněnky, je hezký jako obrázek, má uši jako slon, je mrštný jako lasička

Chování: chová se jako neřízená střela, je bystrý jako rys, je pilný jako včela, zvědavý jako opice

6.6.1. Pracovní list č. 6

1) Na policii přišla zpráva o hledaném zloději, jeho popis a charakteristika byli zašifrovány, pomoz to policii rozluštit a zloděje dopadnout:

a) Jaký je zloděj, když o něm řekneme?

Je mu bližší košile nežli kabát. _____

Křičí jak na lesy. _____

Je kam vítr, tam plášť. _____

Má srdce ze zlata. _____

Chlubí se cizím peřím. _____

Nechá si pro krejcar koleno vrtat. _____

Jde mu to jedním uchem tam, druhým ven. _____

Kam ho postavíš, tam ho najdeš. _____

Vypovídá vše o zloději? Myslíš si, že takový může být? Vyškrtni, které se podle tebe nehodí.

b) Pokus se vysvětlit co znamenají přirovnání a zda vypovídají o vzhledu (vybarvi modře) či chování (červeně):

Je hubený jako lunt, chová se jako neřízená střela, je bystrý jako rys, je velký jako hora, má oči jako pomněnky, je hezký jako obrázek, je pilný jako včela, má uši jako slon, zvědavý jako opice, je mrštný jako lasička

2) **Teď už máme rozluštěný popis a charakteristiku. Jak podle tebe bude zloděj vypadat? Pracuj ve dvojici:**

Vzhled

Chování

Pro danou charakteristiku je třeba si nejprve připravit osnovu:

Úvod _____

Stat' _____

_____

_____

Závěr _____

Napiš charakteristiku dle poznámek a následně podle tvé charakteristiky nakresli postavu zloděje:

6.7. Přípravný list pro učitele - Rčení, přísloví a přirovnání

Klíčové kompetence: k učení, komunikativní, k řešení problémů

Cíle: žák umí pracovat ve skupině, respektuje názory druhých, umí vyhledávat ve slovníku, rozumí obrazným vyjádřením, dokáže vytvořit text s frazémy

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova

Třída: 6. – 9.

Pomůcky: list papíru, psací potřeby, hodiny, slovníky

Slovníky: Jaroslav Zaorálek - Lidová rčení, František Ladislav Čelakovský - Přísloví napoví, František Čermák – Slovník idiomatiky a frazeologie (1. - 4. díl), Dana Bittnerová – Česká přísloví, Petr Kukul - Říkejme si přísloví, Josef Václav Bečka – Slovník synonym a frazeologismů, František Čermák – Základní slovník českých přísloví (Výklad a užití):

Žáci se rozdělí na skupiny po 4-5. Každý bude mít svoji roli: 1x zapisovatel, 1x hlídač času (na každou aktivitu je vymezen čas), 2x vyhledávač ve slovníku a 1x předávající informaci mezi vyhledávačem a zapisovatelem.

Rozdělení do skupin a rozdělení rolí trvá cca 5-7 minut.

Každá skupina dostane téma:

- a) rostliny – má oči jako pomněnky, je toho jak šafránu
- b) zvířata – koza, liška, lev, je vychytralý jako liška
- c) pocity, emoce – hrůza, smích
- d) láska – zájem, vášeň
- e) počasí – leje jako z konve, prší
- f) vlastnosti - lenost, pravdomluvnost
- g) části těla - nos, nechat si pro krejcar koleno vrtat
- h) číslice – první, jednou měř dvakrát řež,
- i) nástroje + řemesla - sevřít někoho do kleští, hledat jehlu v kupce sena

E - Udělají si vlastní brainstorming na téma, které dostanou a na těchto slovech se musí shodnout ve skupině, cca 4 minuty.

U - Podle slov z brainstormingu následně vyhledávají ve slovnících a zapisovatel zapisuje na papír. Po každých třech minutách zazvoní zvonek/ zatleskám a slovník se musí posunout o skupinu dál. Aby využili co nejvíce slovníků, cca 15 minut.

R – Z nalezených frazémů následně zkusí vymyslet příběh, který by obsahoval co nejvíce nalezených frazémů s touto tematikou, cca 15 minut.

6.7.1. Reflexe pracovního listu č. 7

Tato hodina byla vyzkoušena na žácích páté třídy, ale je vhodná i pro žáky tříd druhého stupně. Poté se pouze liší zpracováním daného příběhu, předpokládáme kvalitnější, delší a smysluplnější příběh s přibývajícím věkem.

Žáci pracovali velice hbitě a ochotně. Do skupin jsem je rozdělila jednoduše dle čísel, každý dostal své číslo popořadě a poté jsem na tabuli napsala čísla, která jdou spolu podle toho, kolik jich bylo ve třídě, například: 1+6+11+16+21, 2+7+12+17+22 apod.

Ukázalo se, že časová dotace je poněkud těsná, avšak i tak se dá zvládnout vše za 45 minut. Pokud bude záležet více na žánru a kvalitě příběhu, doporučuji časovou dotaci zdvojnásobit a uskutečnit první hodinu čistě brainstorming a vyhledávání a další hodinu tvoření příběhu se sdílením a vysvětlením některých neznámých frazémů, ke kterému jsme se nedostali. Přesto tvoření příběhů ukázalo znalost většiny z nich.

Žáci do každé skupiny dostali jeden slovník většího rozsahu s abecedním pořádkem (Čermák – Slovník idiomatiky a frazeologie a Lidová rčení) a k tomu vždy slovník menšího rozsahu, kde většinou bylo možné hledat rychleji dle rejstříku.

Pro realizaci v páté a šesté třídě ještě navrhuji pro zhotovení příběhu poskytnout počáteční formule příběhu např. *Kdysi dávno žil... Byl jednou jeden...* apod. Jiný způsob práce umožňuje zaměření všech skupin jedno téma, poté je snazší hodnotit vzniklé příběhy, protože je možnost srovnání.

Žáci mile překvapili, že zvládli v tak krátkém časovém úseku sestavit příběhy. Ačkoliv krátké, přesto smysluplné a vtipné. Pro ilustraci přikládám.

1) Skupina s tématem: nástroje a řemesla „*Byl jednou jeden řemeslník, který hledal jehlu v kupce sena a dýmku, zubní kartáček a manželku nepůjčoval. A protože hlad je nejlepší kuchař, tak si uvařil polévku, jenže malý hrnec brzo překypěl a když ochutnal, utopil se na lžici. A od té doby chodí kovářova kobylna bosá.*“

2) Skupina s tématem zvířat: „*Bylo jednou jedno kotě, které se jmenovalo Pusheen a to se řídilo heslem „ranní kotě dál doskáče“. A tak každý sen vstávala brzy. Pusheen každý den chodila okolo prázdné misky, jak kotě kolem horké kaše. Jeho panička se řídila taky jedním heslem „nedráždí kotě bosou nohou“. Ta panička byla platná jak kotě v kostele.*“

Zde došlo k aktualizaci frazémů vzhledem k hlavní postavě – kotěti.

3) Skupina s tématem počasí: „*Byl jednou jeden dědeček Hříbeček a ten měl vousy bílé jako sníh, které mu rostly jako z vody. Byl usměvavý jako sluníčko. Prísloví kam nechodí slunce, tam chodí lékař, se vyplnilo. Takže za dědečkem musel dojít lékař, protože vůbec nechodil na slunce.*“

4) Skupina s tématem číslic: „ Byla jednou jedna husa, která byla nedočkavá, protože nedostala klas. Jednou přiletěla jedna vlaštovička a řekla, že klas bude až za dva dny. Ale časy se změnilly. Husa byla nespokojená, že nemá své klasy. Vlaštovka řekla: „Únor bílý, pole sílí! Tvůj klas ti vyrostel!“ Husa odvětila: „Dvakrát měř, jednou řež! Nemám žádná semena!“ „ Dva a dva jsou čtyři. Musíš přemýšlet, semena mám já!“ řekla vlaštovička. A tak se dohodly a husa byla spokojená. Na jaře si husa sklídila klas a chtěla ho sníst všechno, ale přiletěla vlaštovička a poradila huse: „Ten, kdo šetří, má za tři!“

6.8. Přípravný list pro učitele - Pranostiky

Klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Cíle: žák pracuje s pojmem pranostika, umí vyhledávat informace

Průřezová témata: environmentální výchova, osobnostní a sociální výchova

Pomůcky: pracovní list, psací potřeby, kalendář/ diář se jmény

Třída: 7. – 9.

V této hodině je použit text Karla Čapka Zahradníkův rok, konkrétně březen, kde se nachází, mimo bohatých synonym typických pro jeho texty, i pranostiky (Čapek, 2018: s. 29-33).

E - Na začátku hodiny si děti utvoří pro motivaci pětilístek na téma zahradník. Poté společně sdílíme jejich nápady, na tabuli mohou napsat pětilístek z výrazů, které vybereme z jejich pětilístků, cca 10 minut.

U - Poté jim řeknu, že zahradníci a zemědělci, ale i obyčejní lidé se dříve hodně řídili (někdo i dodnes) přírodou a pranostikami. Jestlipak ví, co pranostika znamená? Vytvoříme společně definici pranostiky. Poté přijde práce s textem a úkoly. Ve cvičení, kde přiřazují data k pranostikám, mohou pracovat ve dvojicích. Pokud nebudou vědět, mohou si pomoci diářem či kalendářem, případně se počítá s pomocí učitele, cca 15 minut.

R - Na konci se vrátíme k úkolům, které společně projdeme a dovysvětlíme si, co které pranostiky znamenají. Může se navázat i povídáním o Karlu Čapkovi.

Výsledky:

- 1) svatý Matěj ledy seká; „že je rozseká svatý Josef, nebesky sekerník; “březen, za kamna vlezem”; “na prvního máje sníh na střeše taje”; “na svatého Nepomuka umrzne ti nos i ruka”; “o svatém Petru a Pavlu zabalme se do svých shawlů”; “na Cyrila, na Metoda zmrzá v studni voda”; “na svatého Václava jedna zima přestává a druhá už nastává”
- 2) Březen suchý, duben mokrý a máj prochlazený, roček bude vydařený. – Pokud v březnu bude sucho, v dubnu pršet a květen bude chladný, očekává se úrodný rok I když pluh v březnu v zemi ryje, přeci zima ještě bude. – Ačkoliv se začíná v březnu s pracemi na zahrádce, ještě může být zima.
- 3) 16. květen - Kdo o svatém Janě len zasívá, stébla zdéli lokte mívá., 8. června - Medardova kápě, čtyřicet dní kape., 4. prosinec - Svatá Barbora nosí bláto do dvora, 10. srpna - Svatý Vavřinec - první podzimec, 12. března - Na svatého Řehoře čáp letí od moře, žába hubu otevře, líný sedlák, který neoře., 26. červenec - Svatá Anna – chladna zrána., 24. únor - Na svatého Matěje rampouchy – úrodný

rok na mouchy., 28. září - Svatý Václav víno chrání, po něm bude vinobraní., 13. prosince - Svatá Lucie noci upije (ale dne nepřidá)., 11. listopad - Přijede-li Martin na bílém koni, metelice za metelící se honí

6.8.1. Pracovní list č. 8

Zahradníkův březien – Karel Čapek

Máme-li podle pravdy a prastarých zkušeností vylíčit zahradníkův březien, musíme především pečlivě rozlišit dvě věci: A) co zahradník činiti má a chce, a B) co skutečně činí, nemoha dělat více. A) Tedy náruživě a úsilovně chce, to se rozumí samo sebou: chce jenom sejmout chvojí a odkrýt kytky, rýt, mrvit, rigolovat, kopat, přerývat, kypřit, hrabat, rovnat, zalévat, množit, řízky dělat, ořezávat, sázet, přesazovat, přivazovat, kropit, přihnojovat, plet, doplňovat, vysévat, čistit, ostříhovat, zahánět vrabce a kosy, číchat k půdě, vyhrabávat prstem klíčky, jásat nad kvetoucími sněženkami, stírat si pot, narovnávat v kříži, jíst jako vlk a pít jako duha, chodit do postele s rýčem a vstávat se skřivánkem, velebit slunce a nebeskou vlašičku, ohmatávat tvrdé pupence, vypěstovat si první jarní mozoly a puchýře a vůbec široce, jarně a kypře po zahradnicku žít. B) Místo toho klne, že je půda ještě pořád anebo zase zmrzlá, zuří doma jako zajatý lev v kleci, když mu zahrada zapadne sněhem, sedí u kamen s rýmou, je nucen chodit k zubaři, má u soudu stání, dostane návštěvu tety, pravnuka nebo čertovy babičky a vůbec ztrácí den po dni, stíhán všemožnými nepohodami, ranami osudu, záležitostmi a protivenstvími, které se mu jako z udělení nahrnou na měsíc březien; neboť vězte, že “březien je nejpilnější měsíc na zahradě, která se má připravit na příchod jara”. Ano, teprve jako zahradník ocení člověk ona poněkud obnošená rčení, jako je “neúprosná zima”, “zavilý severák”, “sveřepý mráz” a jiné takové poetické spílání; ba užívá sám výrazů ještě poetičtějších, říká, že ta zima letos je potvorná, zatracená, sakramentská, neřádná, hromská a čerchmantská; na rozdíl od básníků nelaje jenom severáku, nýbrž i zlostným větrům východním; a méně proklíná sychravou metelici než tichošlápský a úkladný holomráz. Je nakloněn obrazným výrokům, jako že “zima se brání útokům jara”, a cítí se nadmíru ponížen, že v tomto boji nemůže nijak pomoci porážet a ubíjet tyranskou zimu. Kdyby mohl proti ní útočit motykou nebo rýčem, puškou nebo halapartnou, opásal by se a šel by do boje vyrazeje vítězný pokřik; ale nemůže činit víc, než že každého večera čeká u rádia na situační válečnou zprávu Státního ústavu meteorologického, lítě se rouhaje oblasti vysokého tlaku nad Skandinávií nebo hluboké poruše nad Islandem; neboť my zahradníci víme, odkud vítr vane. Pro nás zahradníky mají rovněž důtklivou platnost lidové pranostiky; my ještě věříme, že “svatý Matěj ledy seká”, a neučiní-li to, čekáme, že je rozseká svatý Josef, nebesky sekerník; víme, že “březien, za kamna vlezem”, a věříme i ve tři ledové muže, v jarní rovnodění, v Medardovo kápě a v jiné takové předpovědi, ze kterých je zřejmo, že lidé odpradávná mají špatné zkušenosti s počasím. Nebylo by se co divit, kdyby se říkalo, že “na prvního máje sníh na střeše taje”, nebo že “na svatého Nepomuka umrzne ti nos i ruka”, nebo že “o svatém Petru a Pavlu zabalme se do svých shawlů”, že “na Cyrila, na Metoda zmrzá v studni voda” a že “na svatého Václava jedna zima přestává a druhá už nastává”; zkrátka lidové pranostiky věští nám většinou věci neblahé a pochmurné. Pročež vězte, že existence zahradníků, kteří přes tyto špatné zkušenosti s počasím rok co rok vítají a zahajují jaro, dává svědectví o neumořitelném a zázračném optimismu lidského rodu. Člověk, který se stal zahradníkem, vyhledává se zálibou Staré Pamětníky. Jsou to obstarší a poněkud roztržití lidé, kteří každého jara říkají, že takové jaro ještě nepamatují. Je-li chladno, prohlašují, že tak studené jaro nepamatují: “Jednou, tomu je šedesát let, bylo vám tak teplo, že na Hromnice kvetly fialky.” Naproti tomu, je-li trochu tepleji, tvrdí Pamětníci, že tak teplé jaro nepamatují: “Jednou, tomu je šedesát let, jsme se na svatého Josefa vozili po sánkách.” Zkrátka i ze svědectví Starých Pamětníků je zjevno, že v ohledu počasí panuje v našem klimatu nespoutaná libovůle a že se proti tomu prostě nedá nic dělat. Ano, nedá se nic dělat; je polovička března, a na umrzlé zahrádce leží ještě sníh. Buď Bůh milostiv kytičkám

zahradníků. Neprozradím vám tajemství, jak se zahradníci navzájem poznávají, zda po čichu, podle nějakého hesla, nebo tajným znamením; ale faktum je, že se hned na setkání poznávají, ať je to v kuloáru divadla, na čaji, nebo v čekárně u zubaře; první větou, kterou pronesou, si vymění své názory o počasí („Ne, pane, takové jaro vůbec nepamatuju“), načež přejdou k otázce vláh, k jirínám, k umělým hnojivům, k jedné holandské lilii („Zatrápená věc, jak se vlastně jmenuje, no, to je jedno, já vám dám od ní cibulku“), k jahodám, k americkým ceníkům, ke škodám, které natropila letošní zima, k mšici štítkové, k astrám a k jiným takovým tématům. To se jen tak zdá, že to jsou dva muži ve smokingu na chodbě divadla; v hlubší a pravé skutečnosti jsou to dva zahradníci s rýčem nebo konví v ruce. Když se ti zastaví hodinky, rozebereš je a pak je doneseš k hodináři; když se někomu zastaví auto, zvedne plášť a strká do toho prsty, načež zavolá montéra. Se vším na světě lze něco dělat, všechno lze spravovat a reformovat, ale proti počasí se nedá nic podniknout. Žádná horlivost ani velikášství, žádné novotářství, všetečnost ani rouhání nepomůže; puk se rozevře a klíček vzejde, až se naplní jeho čas a zákon. Tady si s pokorou uvědomuješ bezmoc člověka; pochopíš, že trpělivost je matka moudrosti – Ostatně se nic jiného nedá dělat.

1) Podtrhni v textu, co si myslíš, že je pranostika, nebo by mohla být?

2) Které z těchto pranostik se hodí na jaro? Jak jim rozumíš?

Dny nejkratší – svátky nejdražší.

Svatý Vavřinec jest prvý podzimec.

Březen suchý, duben mokrý a máj prochlazený, roček bude vydařený.

I když pluh v březnu zemi ryje, přeci zima ještě bude.

Svatá Alžběta se sněhem přilétá.

Pranostika na jaro:	Výklad:

3) Spoj pranostiku podle světců se dnem, ke kterému se pojí:

16. květen	Svatá Lucie noci upije (ale dne nepřidá).
8. června	Na svatého Matěje rampouchy – úrodný rok na mouchy.
4. prosinec	Svatý Vavřinec - první podzimec.
10. srpna	Svatá Barbora nosí bláto do dvora.
12. března	Medardova kápě, čtyřicet dní kape.
26. červenec	Přijede-li Martin na bílém koni, metelice za metelící se honí
24. únor	Na svatého Řehoře čáp letí od moře, žába hubu otevře, líný sedlák, který neoře.
28. září	Svatá Anna – chladna zrána.
13. prosince	Kdo o svatém Janě len zasívá, stébla zdělí lokte mívá.
11. listopad	Svatý Václav víno chrání, po něm bude vinobraní.

7. Další náměty na využití frazémů

Activity Gold

Samostatná hodina na přísloví, která žáci už znají, se může uskutečnit jako hra Activity Gold. V této hře jsou na kartičkách napsána přísloví se znakem pantomimy či kreslení. Rozdělení na týmy ve třídě je složitější, protože s počtem nad dvacet žáků si za tu hodinu každá dvojice zahraje maximálně dvakrát. Mohou si to ovšem při hodině vyzkoušet a v menším počtu zahrát třeba o přestávce, či vytvořit větší týmy během hodiny. Zjednodušená verze by mohla vypadat tak, že kdo získá nejvíce bodů, vyhrává.

	Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.
	Tančí, jak kdo píská.

Překladatelské oříšky

Žáci sedmého ročníku ovládají na výborné úrovni anglický jazyk, tudíž pro zajímavost přikládám dvě cvičení s anglickými idiomy. Žáci budou nejprve spojovat české idiomy s těmi anglickými a poté zkusí k anglickému napsat český ekvivalent. Jde pouze o dvě cvičení, není to celá hodina, protože v hodině českého jazyka bychom se měli zaměřit spíše na náš mateřský jazyk. Tato cvičení jsou zde pouze jako bonus.

Výsledky:

1) Bag of bones. Better safe than sorry. To work like a dog. To be white as a sheet. Things are going from bad to worse. Sink or swim. Promise the moon. Once in a blue moon. Not for all the tea in China. .

2) Zlom vaz! Mít husí kůži. Není to můj šálek čaje. Nikdy neříkej nikdy. Bez práce nejsou koláče. Dělat z komára velblouda. Život není procházka růžovým sadem.

Pracovní list „Překladatelské oříšky“:

- 1) Z nabídky pod tabulkou vyber spojení, které se nejlépe hodí:

Kost a kůže.	
Dvakrát měř, jednou řež.	
Dřít jako kůň.	
Být bílý jako křída.	
Jde to od desíti k pěti.	
Hop nebo trop.	
Slíbit modré z nebe.	
Jednou za uherský rok.	
Ani za nic na světě.	

Hint: To be white as a sheet. Promise the moon. To work like a dog. Bag of bones. Not for all the tea in China. Sink or swim. Better safe than sorry. Things are going from bad to worse. Once in a blue moon.

Zkus popřemýšlet, jak by zněla tato ustálená spojení v češtině. Někdy stačí doslovně přeložit, někdy ne.

- 1) Break a leg!
- 2) To have goose bumps.
- 3) That's not my cup of tea.

- 4) Never say never.
- 5) No pain, no gain.
- 6) Make a mountain out of a molehill.
- 7) Life is not a bowl of cherries.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsme se zabývali frazeologií a její výukou na druhém stupni základních škol. Cílem této práce bylo poukázat na fakt, že frazémy a frazeologie se pomalu vytrácí z běžné komunikace. Proto jsme se rozhodli pro zpracování tohoto tématu. Největším přínosem mělo být obohacení učitelské praxe o vyučovací hodiny připravené pomocí inovativních metod, dle modelu E-U-R a v souladu s RVP.

Důležitým bodem bylo nahlédnutí na pojmy frazeologie, frazém a idiomatika a idiom a jak tyto pojmy definují autoři publikací věnujících se tomuto tématu. Dále jsme popsali, co to je lidová slovesnost a její složky, neboť právě paremie jsou součástí tematických plánů základních škol. Dále nás zajímalo, zda a jakým způsobem s frazémy pracují učebnice českého jazyka, tzn. provedli jsme analýzu učebnic několika nakladatelství.

V další kapitole jsme popsali vyučovací metody RWCT a další moderní vyučovací metody, se kterými jsme v praktické části pracovali.

Poté probíhalo tvoření pracovních listů užívajících frazémy z hlediska významu a zároveň prostřednictvím kontextu.

Při vypracování a tvoření těchto hodin jsme používali většinou nějaký průvodní text, ze kterého žáci mohli a budou moci sami vydedukovat, např. co to je frazém, přirovnání, přísloví apod. Pokud zde není text, ze kterého se vychází, práce nabízí možnost tvoření vlastního textu. Snažili jsme se o co nejkompaktnější pojetí, tzn. zahrnuli jsme literaturu, jazyk a sloh.

Pracovní listy byly vytvořeny pomocí modelu E-U-R a jeho jednotlivé části byly popsány spolu s klíčovými kompetencemi žáka, průřezovými tématy, hodinovou dotací a výsledky jednotlivých cvičení v metodické části pracovního listu. Za metodickou částí následovala část s textem a úkoly. V některých případech byly tyto připravené hodiny vyzkoušeny, v těchto případech se za částí s úkoly nachází reflexe s popsáním průběhu vyučování této hodiny a případné změny.

Přínosem práce bylo připravit několik vyučovacích hodin, zabývajících se z větší části frazémy, které lze zapojit do výuky literatury, mluvnice i slohu. Tyto hodiny mohou sloužit a ulehčit práci každému, kdo bude hledat inspiraci pro vyučování na internetu a potřebuje předem připravenou hodinu.

8. ZDROJE

Prameny:

BEČKA, Josef Václav. Slovník synonym a frazeologismů. 1. Praha: Novinář, 1977. ISBN 59-015-75.

BĚLECKÝ, Zdeněk. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. ISBN 978-80-87000-07-6.

BENEŠ, Bohuslav. Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře. 1. vyd. Praha: Odeon, 1990. Lidové umění slovesné (Odeon). ISBN 80-207-0181-8.

BITTNEROVÁ, Dana. *Česká přísloví: soudobý stav konce 20. století*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-440-3.

CVRČEK, Václav. Mluvnice současné češtiny. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1743-5.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3450-7.

ČEJKA, Mirek. *Česká lexikologie a lexikografie*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 8021003936.

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. Mudrosloví národu slovanského v příslovích. 3. Praha: Lika Klub, 1999. ISBN 80-86069-04-4.

ČECHOVÁ, Marie. Čeština - řeč a jazyk. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. Jazykověda. ISBN 80-85866-57-9.

ČECHOVÁ, Marie. Řeč o řeči. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2069-7.

ČERMÁK, František a Josef FILIPEC. Česká lexikologie. Praha: Orbis, 1985. ISBN 0585-5675.

ČERMÁK, František, Jiří HRONEK a Jaroslav MACHAČ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Leda, 2009. ISBN 9788073352158.

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. V Praze: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.

GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ (eds.). Příruční mluvnice češtiny. Vyd. 2., opr. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8. 59

HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. Česká mluvnice. 5. Praha: SPN, 1986. ISBN 14-264-86.

HUBÁČEK, Jaroslav, Eva JANDOVÁ a Jana SVOBODOVÁ. Čeština pro učitele. 1. vyd. Opava: Optys, 1996. ISBN 80-85819-41-4.

KOVÁŘOVÁ, Stanislava. *Rýmované pranostiky*. Olomouc: Alda, 1996. ISBN 80-85600-25-0.

KUKAL, Petr. *Říkejme si přísloví: náměty pro využití přísloví a říkanek k rozvoji myšlení dětí od 4 do 8 let*. Vyd. 2. Ilustroval Jana KUDLIČKOVÁ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-731-2.

MALLÁ, Lenka. *FRAZÉMY V UČEBNÍCÍCH ČESKÉHO JAZYKA PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLU* [online]. Plzeň, 2016 [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/24255/1/DIPLOMOVA%20PRACE%20MALLA%20LENKA%202016.pdf>. Diplomová. ZČU Plzeň. Vedoucí práce PaedDr. Helena CHÝLOVÁ, Ph.D.

ŠMILAUER, Vladimír. *Nauka o českém jazyku*. 4. Praha: SPN, 1979. ISBN 14-689-79.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích, 1992. ISBN 80-7040-055-2.

TOMKOVÁ, Anna. *Program Čtením a psaním ke kritickému myšlení v primární škole: distanční text*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7290-315-3.

URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla : (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Vyd. 5, upr. a dopl. Ostrava: Ostravská univerzita - Filozofická fakulta, 2005. 239 s. ISBN 8073680467.

VALÍŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.

ZAORÁLEK, Jaroslav. *Lidová rčení*. Vyd. 3. Praha: Aurora, 1996. ISBN 80-85974-10-X.

Učebnice:

BERÁNKOVÁ, Eva, Lenka BRADÁČOVÁ a Miroslava HORÁČKOVÁ. *Český jazyk pro 9. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií*. Všeň: Alter, 2001. ISBN 80-7245-021-2.

HONSOVÁ, Milena, Alice KUHN-GABEROVÁ, Petra PEŠKOVÁ, Miriam HOLKOVÁ a Alena HEŘMÁNKOVÁ. *Hravá čeština 9: pracovní sešit pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 3. vydání. Praha: Taktik, 2017. ISBN 978-80-7563-077-3.

HORÁČKOVÁ, Miroslava a Ivan KLÍMA. *Český jazyk pro 7. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií*. Všeň: Alter, 1999. ISBN 80-7245-001-8.

HRDLIČKOVÁ, Hana, Miroslava HORÁČKOVÁ a Hana REZUTKOVÁ. *Český jazyk pro 9. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Alter, 2001. ISBN 80-7245-020-4.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a Renata TERŠOVÁ. *Český jazyk 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-7238-320-5.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a Renata TERŠOVÁ. *Český jazyk pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-7238-206-3.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a Martina PAŠKOVÁ. *Český jazyk 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005-. ISBN 80-7238-419-8.

KRAUSOVÁ, Zdeňka, Martina PAŠKOVÁ a Jana VAŇKOVÁ. *Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006-. ISBN 80-7238-536-4.

KUHN-GABEROVÁ, Alice, Petra PEŠKOVÁ, Marie FIŠEROVÁ a Pavel JIRSA. *Hravá čeština 8: pracovní sešit pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 3. vydání. Praha: Taktik, 2017. ISBN 978-80-7563-076-6.

PAVLÍČKOVÁ, Andrea, Zuzana MEDVEĐOVÁ, Kateřina ŠIRILLOVÁ, Michaela JINDRÁČKOVÁ, Jana PUDILOVÁ, Petra KYPTOVÁ a Marie FIŠEROVÁ. *Hravá čeština 6: pracovní sešit pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 3. vydání. Praha: Taktik, 2017. ISBN 978-80-7563-074-2.

PAVLÍČKOVÁ, Andrea, Zuzana MEDVEĐOVÁ, Kateřina ŠIRILLOVÁ, Michaela JINDRÁČKOVÁ, Jana PUDILOVÁ, Petra KYPTOVÁ, Marie FIŠEROVÁ a Petr RYŠLAVÝ. *Hravá čeština 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 3. vydání. Praha: Taktik, 2017-. ISBN 978-80-7563-075-9.

RUDOLF, Stanislav, Hana HRDLIČKOVÁ a Eva BERÁNKOVÁ. *Český jazyk pro 6. ročník*. Vyd. 2. Všeň: Alter, 2007. ISBN 80-85775-84-0.

Internetové zdroje:

Anglické idiomy. *Angličtina bez biflování* [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <https://www.anglictina-bez-biflovani.cz/anglicke-idiomy>

ČAPEK, Karel. *Zahradníkův rok* [online]. 2. opravené vydání. Praha: Městská knihovna v Praze, 2018 [cit. 2019-03-23]. ISBN 978-80-7587-106-0. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/29/90/60/zahradnikuv_rok.pdf

ČERMÁK, František. Onomaziologické systémy u prozodických a prozodických. *Parémie národů slovanských*. Ostrava, 2003, , 45-54.(článek)

FILIPEC, Josef. Česká frazeologie. *Naše řeč (online)*. (cit. 2018–01 - 13), 1984, **67**(3.). Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6460>

MACHAČ, Jaroslav. K nespisovným složkám frazeologie národního jazyka: (Frazeologismy slangové a vulgární). *Naše řeč* [online]. 1979, **62**(1), 7-17 [cit. 2019-03-15]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6093>

NĚMCOVÁ, Božena. *Babička* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: městská knihovna v Praze, 2012 [cit.2019-03-22]. Dostupné z www.https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/44/babicka.pdf